

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra**

Alano Lapšino,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Išžaginimo sudėties analizė pagal Lietuvos ir užsienio valstybių
baudžiamuosius įstatymus**

Vadovė: lekt. dr. Andželika Vosyliūtė

Recenzentas: asist. Vidas Kilinskas

Vilnius
2017

Turinys

Ižanga	2
1. Išžaginimo samprata	5
1.1 Baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių išžaginimą, istorinė raida.....	5
1.2 Išžaginimo sąvoka pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus.	11
2. Objektiviųjų išžaginimo sudėties požymių analizė pagal Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus.	16
2.1. Išžaginimo objektas ir nukentėjęs asmuo.....	16
2.2. Išžaginimo objektyvioji pusė	25
3. Subjektyviųjų išžaginimo sudėties požymių analizė pagal Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus.	42
3.1. Išžaginimo subjektas	42
3.2. Išžaginimo subjektyvioji pusė.....	48
4. Išžaginimą kvalifikuojantys požymiai Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose.	52
Išvados ir pasiūlymai	57
Šaltinių sąrašas.....	59
Santrauka.....	65
Summary	66

Ižanga

Temos aktualumas. Lytiniai santykiai yra vieni iš pagrindinių biologinių žmogaus poreikių. Seksualinių santykių svarba pasireiškia asmens kasdieniame gyvenime bei sudaro giminės pratęsimo pagrindą. Šių santykių apsauga yra žmonijos tiek biologinio, tiek psichologinio darnaus vystymosi bei išlikimo sąlyga. Viena pagrindinių baudžiamojo įstatymo funkcijų yra apsauginė, kurios dėka baudžiamosios teisės priemonėmis yra užtikrinama visuomenės bei valstybės interesų apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 ir 21 straipsniai¹ įtvirtina žmogaus laisvės, garbės ir orumo apsaugą bei asmens neliečiamumą. Žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė bei neliečiamumas yra šių saugomų vertybių sudedamoji dalis. Saugoma yra tiek lytiškai subrendusių, tiek asmenų, kurie dėl psichinės negalios, amžiaus ar kitų priežasčių negali išreikšti sutikimo lytiškai santykiauti. Šių vertybių aukščiausia bei pagrindinė apsauga įgyvendinama taikant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau - BK) XXI skyriaus² normas, siekiant teisingumo, individualios bei bendrosios prevencijos užtikrinimo. Per pastaruosius 10 metų vidutiniškai kasmet padaroma 150-220 išžaginių. 2015 metais buvo užregistruoti 155 išžaginimai. Išžaginių ištirtumas per 10 metų mažėjo ir šiuo metu sudaro 52,3 proc.³ Lyginant su bendroju nusikalstamumu šis rodiklis nėra didelis, o ištirtumas žemas. Svarbu turėti omenyje, jog išžaginimas dėl savo pobūdžio yra latentinis nusikaltimas, ir reali situacija yra tokia, kad šis nusikaltimas yra padaromas žymiai dažniau, negu rodo oficialioji statistika. Tokiu būdu pagrindinis saugumo užtikrinimo uždavinys yra keliamas teisėsaugos institucijoms siekiant užtikrinti visuomenės saugumą, kuris didžiąja dalimi priklauso nuo tinkamo išžaginimo nusikalstamos veikos sudėties požymių suvokimo bei šio nusikaltimo tyrimo metodikos pagrindų.

Darbo objektas, tikslas bei uždaviniai. Darbo objektas yra išžaginimo nusikalstamos veikos sudėties analizė pagal Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus.

Pagrindinis šio darbo tikslas yra pateikti išžaginimo sudėties analizę bei šios nusikalstamos veikos kvalifikavimo problemas, susijusias su išžaginimo objekto identifikavimu, nukentėjusiojo nuo šio nusikaltimo nustatymu, lytinio santykiavimo kaip išžaginimo objektyviosios pusės elemento turinio atskleidimu, šio nusikaltimo baigtinumo momento nustatymo bei išžaginimo subjekto ir subjektyviosios pusės identifikavimu.

¹ *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33–1014.

² *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89–2741.

³ Informatikos ir ryšių departamento duomenys.

Ryšium su kvalifikavimo problemomis bei nusikalstamos veikos sudėtyje vartojamų sąvokų problematika siekiama pateikti baudžiamojo įstatymo taikymo tendencijas Lietuvos bei užsienio teismų praktikoje. Taipogi išanalizuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 149 straipsnio bei panašių nusikalstamų veikų sudėčių konstrukcijas ir veiksmų atribojimo pagrindus. Darbe taip pat pateikiama lyginamoji dalis, kurioje analizuojami užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų, draudžiančių išžaginimą, aspektai.

Pagrindinis uždavinys yra pateikti šių dienų tendencijas atitinkančią išžaginimo sudėties analizę bei racionaliausią ir optimaliausią nusikalstamos veikos požymių konstrukciją. Kiti uždaviniai:

1. pateikti išžaginimo sampratą, remiantis Lietuvos bei užsienio valstybių teisiniu reglamentavimu;
2. apžvelgti išžaginimo sudėties istorinę raidą Lietuvoje, bendrais bruožais – pasirinktose užsienio valstybėse;
3. išanalizuoti Lietuvos bei užsienio valstybių įstatymus, draudžiančius išžaginimą, bei teismų praktiką;
4. pateikti išžaginimo nusikalstamos veikos požymių analizę.
5. išspręsti dažniausiai pasitaikančias išžaginimo kvalifikavimo problemas.

Darbe naudoti metodai. Darbe vyrauja tokie moksliniai metodai: pagrindiniai – loginis, lingvistinis ir sisteminis analizuojant išžaginimo nusikalstamos veikos sudėties turinį bei konstrukciją, įstatyminės nuostatos aiškinamos sistemiškai bei lingvistiškai, naudojamosi žodynų sąvokų išaiškinimais. Lyginamasis metodas panaudojamas siekiant palyginti Lietuvos Respublikos ir kitų užsienio valstybių teisinį reglamentavimą bei lyginant Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatų tarpusavio suderinamumą. Atskirose darbo dalyse yra pasitelkiamas istorinis metodas, siekiant atskleisti išžaginimo sudėties istorinį vystymąsi bei priežastis, kurios nulėmė dabartinę išžaginimo sampratą. Darbe yra lyginami Lietuvos, Lenkijos, Latvijos, Rusijos, Estijos, Norvegijos, Vokietijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamieji įstatymai, draudžiantys išžaginimą. Labiausiai yra orientuojamasi į Vakarų valstybių įstatyminę bazę bei teismų praktikos tendencijas.

Darbo originalumas bei temos iširtumas. Šis darbas yra originalus tuo, kad plačiau yra analizuojami probleminiai išžaginimo objektyviosios pusės elementai, susiję su nukentėjusiojo asmens lyties nustatymu, lytinio santykiavimo kaip objektyviosios pusės būtinojo požymio turinio atskleidimu. Be to pateikiama išžaginimo, kaip nusikaltimo žmoniškumui, samprata. Priešingai nei kituose šia tema rašytuose moksliniuose darbuose pasitelkiama platesnė užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų, draudžiančių išžaginimą,

analizė. Tuo tarpu Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų ši tema nėra pakankamai ištirta, priešingai nei užsienio valstybių baudžiamosios teisės doktrinoje. Pagrindinė išžaginimo nusikalstamos veikos sudėties analizė yra atlikta per teismų praktiką.

Svarbiausi šaltiniai. Išžaginimo sudėties požymių analizei pasitelkiami aktualūs Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai. Ne maža dalimi svarbus bei aktualus šaltinis yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49. Atliekant išžaginimo sudėties teorinę analizę pasitelkiami Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamosios teisės mokslininkų darbai: A. Abramavičiaus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, J. Nociaus mokslinis darbas „Nusikaltimai žmogui“, R. Aliukonienės straipsnis „Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių“, E. Beliūno Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras, E. Gruodytės straipsnis „Juridinis asmuo – nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui subjektas“, autorių Card, Cross, Jones „Criminal law“ vadovėlis, J. Temkin „Rape and the Legal process“.

1. Išžaginimo samprata

1.1 Baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių išžaginimą, istorinė raida

Žmogaus seksualinis gyvenimas nuo senovės laikų buvo moralės, religijos bei paprotinių normų reguliavimo dalyko sudedamoji dalis. Lytiniam elgesiui didelę įtaką turi socialinė ir kultūrinė aplinka, visuomenėje susiformavusios moralės normos, kurios koreguoja lyčių tarpusavio santykius⁴. Formuojantis žmonijos socialiniam bei visuomeniniam gyvenimui atsirado pirmieji įstatymai, kuriais iš esmės buvo kodifikuotos moralinės, paprotinės bei religinės nuostatos. Šis procesas apėmė ir tam tikrų veiksmų, susijusių su žmogaus seksualiniu gyvenimu, uždraudimą. Vienas pirmųjų lytinių nusikaltimų, numatytų pirmuose žmonijos teisės šaltiniuose buvo išžaginimas. Jau Senovės Romoje buvo žinomas nusikaltimas *raptio* (lot. sulaužyti, sužaloti, sugadinti), kuris buvo suprantamas pirmiausia kaip žmogaus pagrobimas, paėmimas įkaitu bei nuotakos pagrobimas. Vėlesniuose Romos Imperijos laikotarpiu nusikaltimas buvo siejamas su pagrobimu, siekiant padaryti seksualinį nusikaltimą (lot. *raptus ad stuprum*). Digestų 48.6.3.4 ir 5.2 tezės draudė prievartinį lytinį santykį berniuko, moters, ar bet kurio asmens atžvilgiu. Nukentėjusiuoju nuo šio nusikaltimo galėjo būti tik laisvasis pilietis, o pažeidžiama buvo ne žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ar mažamečio asmens neliečiamumas, o visų pirma *paterfamilias* (lot. šeimos galva) sutikimas. Vergo išžaginimas galėjo būti laikomas tik kaip daikto, nuosavybės sugadinimu⁵. Priešingai nei senovės Babilono teisėje, jaunikiui perkant būsimą sutuoktinę ir sumokant nustatytą pinigų sumą, nuotakos įsigijimo tvarkos pažeidimas buvo suvokiamas kaip išžaginimas ir vadinamas nekaltybės vagyste⁶. Pagal vėlesnį Hamurapio įstatymą išžaginimas buvo siejamas su merginos ar moters šeimine padėtimi, t.y. buvo atsižvelgiama į tai ar mergina buvo susižadėjusi ar ištekėjusi ir ar nepažeista mergystės plėve. Nuo to priklausė kaltininko bei nukentėjusios kaltės apimtis⁷. LDK Statutuose išžaginimas nebuvo siejamas su moters ar merginos šeimine padėtimi, tačiau mergina turėjo būti dora⁸. Įdomu, jog Anglijos teismai dar iki XIX a. nagrinėdami

⁴ NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 88.

⁵ YOUNGER, John. *Sex in the Ancient World from A to Z*. New York: Routledge, 2005, p. 91.

⁶FEDOSIUKAS, Olegas, et. al. *Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 135.

⁷ *Ibid.* 132.

⁸ *Ibid.* 133.

išžaginimo baudžiamąsias bylas, nustatę jog nukentėjusios mergystės plėvė nėra pažeista, abejojo, ar pakankamai įrodytas prievartinių lytinių santykių buvimo faktas⁹.

Lytinių nusikaltimų įtraukimas į teisės šaltinius Lietuvoje bei užsienio valstybėse vyko nevienodai, taipogi nevienodai buvo suprantami seksualinio pobūdžio nusikalstami veiksmai. Didžioji dalis dėmesio paprastai buvo skiriama kitiems nusikaltimams asmenų atžvilgiu: kaip antai nužudymams bei nusikaltimams nuosavybei.

Pirmuoju Lietuvos valstybės teritorijoje galiojusi teisės šaltiniu yra pripažįstamas 1340 m. Pamedės teisynas, kuris yra priskirtinas taip vadinamajam ikistatutinės teisės laikotarpiui. Pamedės teisynas buvo skirtas tam tikram prūsų sluoksniui – laisviesiems prūsams, tačiau juo buvo naudojama ir Žemaitijos krašte. Tai yra pirmasis Lietuvos teisės šaltinis kuriame buvo numatytas nusikaltimas žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei – pasikėsinimas išžaginti. Jame nurodoma, jeigu moteris pasikėsinimą tegali įrodyti krauju ir mėlynėmis, ji gali prisiteisti tik už tuos sužalojimus, kuriais kaltina. Be to moteriai siekiant įrodyti pasikėsinimą išžaginti reikėjo imtis ir kitokių veiksmų, įrodančių nusikaltimo buvimą: tokiu veiksmu galėjo būti pagalbos šauksmas arba aktyvus pasipriešinimas, sužalojant prievartautoją ar prievartautojui ją sužalojant dėl priešinimosi. Taip pat nurodoma, kad taip kaltinant vyrą, jis gali išsiteisinti prisiekdamas, jei išdrįsdavo¹⁰. Pati nusikaltimo sudėties normos dispozicija nenumato jokių nusikalstamos veikos sudėties požymių, būdo ar kitokių svarbių nusikaltimo buvimo fakto įrodymui skirtų objektyviosios pusės aplinkybių. Veika buvo priskiriama prie nusikaltimų prieš asmenį ir iš esmės orientavosi į žmogaus sveikatos sutrikdymo buvimą.

Kitas ikistatutinės teisės laikotarpio šaltinis yra 1468 m. Kazimiero teisynas, kuris iš esmės buvo pirmasis unikalus bandymas kodifikuoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) baudžiamąją, civilinę, administracinę teisę bei šių teisės šakų procesinę teisę. Tačiau teisyną sudarė tik trys baudžiamosios teisės normos, kurios iš esmės buvo skirtos nusikaltimams nuosavybei. Tarp jų nebuvo išžaginimo sudėties. Tik 1529 m. įsigaliojus pirmajam LDK Statutui buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimą žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei, kuris buvo priskiriamas prie nusikaltimų dorovei. Jo septintasis skyrius „Apie žemės smurtus, muštynes ir bajorų užpuolimą“ iš esmės numatė išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtį. Asmuo galėjo būti baudžiamas tik tuo atveju, jei tai buvo įrodoma - nusikaltimo metu moteris turėjo rėkti, o liudininkai turėjo pateikti smurto įrodymus. Jei nukentėjusioji sutikdavo, kaltininkas galėdavo ją vesti ir taip

⁹ TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process. Second ed.* Oxford: Oxford university press, 2000, p. 58.

¹⁰ANDRIULIS, Vytautas., MAKSIMAITIS, Mindaugas., et. al. *Lietuvos teisės istorija.* Vilnius: Justitia, 2002, p. 51.

išvengti bausmės¹¹. Pažymėtina, kad normos konstrukcija iš esmės buvo panaši į Pamedės teisyno normą. Tiek vienu, tiek kitu atveju nėra atskleidžiami veikos objektyvieji požymiai, nukentėjusiaja nuo nusikaltimo galėjo būti tik moteris. Esminis skirtumas yra tas, jog Statutuose nebuvo akcentuojamas vien kūno sužalojimų padarymas, o iš esmės buvo galima remtis ir kitais įrodymais apie smurtinio lytinio akto buvimo faktą. Taip pat didelė reikšmė buvo suteikiama priešai teismo metu, kuri kaip ir daugumoje užsienio valstybių baudžiamosios teisės šaltiniuose tiek iki tol Lietuvoje galiojusiam Kazimiero teisyne, buvo laikoma svariu įrodymu. Pažymėtina, kad išžaginimo nusikaltimas buvo siejamas su nukentėjusios nekaltybės pradimu, nes iš esmės reputacija turėjo didelę reikšmę teismo proceso metu. Vėlesniuose, antrame bei trečiame, statutuose išžaginimo nusikaltimo norma iš esmės nesikeitė.

Toliau analizuojant išžaginimo sudėties istorinę raidą Lietuvoje, siekiant išlaikyti teisės šaltinių identitetą bei teisės šaltinių pokyčių dinamiką, kitas baudžiamosios teisės raidos požiūriu svarbus laikotarpis yra tarpukario laikotarpis, kuomet Lietuvoje galiojo 1903 m. Rusijos baudžiamasis statutas. Vietoj žodžių „Rusija“ ir „Rusijos pilietis“ buvo įrašyti žodžiai „Lietuva“ ir „Lietuvos pilietis“. Tokiu būdu baudžiamasis įstatymas buvo pritaikytas taikymui Lietuvoje. Statutas galiojo visoje Lietuvos teritorijoje, išskyrus Klaipėdos kraštą¹². Lyginant su LDK statutais išžaginimo sudėties aprašymas iš esmės patobulėjo ir numatė labiau konkrečius nusikaltimo sudėties požymius, taip pat atsirado nauji nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei. Pažymėtina, kad išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtis buvo įtvirtinta baudžiamojo statuto ypatingosios dalies skyriuje, kuris buvo skirtas nusikaltimams žmogaus gyvybei ir sveikatai. Tokiu kaip nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei nebuvo. Išžaginimo veika buvo priskirtina prie paleistuvavimo veikų. Pagal baudžiamąjį statutą išžaginimas buvo suprantamas kaip lytinis santykiavimas su vaiku arba mergaite iki 14 metų amžiaus, su nepilnamečiu nuo 14 iki 16 metų be jo sutikimo, arba ir esant sutikimui, tačiau naudojantis jo nekaltybe¹³. Tuo tarpu lytinis santykiavimas su moterimi be sutikimo, panaudojant smurtą, grasinimą nužudyti arba sunkiai sužaloti ją pačią ar jos šeimos narį, jei toks grasinimas nukentėjusiajai galėjo atrodyti įvykdomas, taip pat lytinis santykiavimas su moterimi be sąmonės, jei ji tokios būklės tapo dėl kaltininko ar kito asmens veiksmų, atliktų

¹¹ FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al. Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 135.

¹² VANSEVIČIUS, Stasys. *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 7.

¹³ *Ibid.*, p. 54.

kaltininko akivaizdoje, su tikslu išžaginti. Kvalifikuotu nusikaltimu buvo laikomas globojamųjų asmenų išžaginimas, prievarta pažeidžiant mergystę, taip pat nusikaltimas buvo laikomas sunkesniu, užkrėtus nukentėjusįjį venerine liga. Be to pažymėtina, kad baudžiamajame statute buvo įtvirtintas bendrininkavimo institutas, kuris buvo laikomas baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe¹⁴. Anksčiau galiojusiuose baudžiamosios teisės šaltiniuose bendrininkavimas neturėjo esminės reikšmės veikos kvalifikavimui. Taigi iš esmės išžaginimas buvo suprantamas kaip veika, kurios metu panaudojamas fizinis smurtas arba grasinimas tuoj pat jį panaudoti. Taip pat išžaginimu buvo laikomas pasinaudojimas bejėgiška moters būkle arba smurtinio lytinio akto atlikimas kitaip atimant galimybę priešintis. Skirtingai nuo LDK Statutų, nebuvo galimybės susitaikyti sudarant santuoką, kadangi už prievartinę, melagingą santuoką buvo numatyta baudžiamoji atsakomybe¹⁵. Iš esmės baudžiamasis persekiojimas galėjo būti pradamas tik tuo atveju, kai buvo nukentėjusios skundas. Policijai užklupus asmenį atliekant išžaginimą ar kitaip sužinojus apie padarytą nusikaltimą ir pradėjus baudžiamąjį persekiojimą, moters prašymu jis galėjo būti nutrauktas. Tačiau Klaipėdos krašte galiojęs 1871 m. Vokietijos imperijos baudžiamasis kodeksas įtvirtino iš esmės kitokį išžaginimo supratimą. Išžaginimu buvo laikomi bet kokie smurtiniai seksualinio pobūdžio veiksmai, ne tik vaginalinis lytinis aktas. Seksualinis veiksmy pobūdis buvo suprantamas kaip bet kokių veiksmy, kuriais siekiama lytiškai sujaudinti, patenkinti lytinę aistrą ar išreikšti seksualinį susijaudinimą, atlikimas moters atžvilgiu¹⁶.

Lietuvos okupacijos laikotarpiu nuo 1940 m. iki nepriklausomos Lietuvos baudžiamajo kodekso įsigaliojimo, valstybės teritorijoje galiojo 1926m. Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – RSFSR BK) ir vėlesnis sąjunginis 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – LTSR BK). RSFSR BK 153 str. be įtvirtintų Rusijos baudžiamajame statute nusikalstamos veikos sudėties požymių, numatė naują nusikaltimą kvalifikuojantį požymį – išžaginimą, dėl kurio nukentėjusysis vėliau nusižudė. Neliko kvalifikuojančio požymio – užkrėtimo venerine liga, o pasinaudojimas bejėgiška būkle buvo vadinamas išžaginimu atliktu apgaulės būdu pasinaudojant nukentėjusiojo bejėgiška būkle. Esminis skirtumas yra tas, kad pirmą kartą baudžiamajo kodekso straipsnio dispozicijoje yra vartojamas žodis „nukentėjęs asmuo“, kas reiškia, jog nukentėjusiuoju nuo išžaginimo

¹⁴ *Ibid.*, p. 15.

¹⁵ *Ibid.*, p. 48, 49.

¹⁶ БЕЗВЕРХОВ, Артур. О некоторых вопросах квалификации насильственных преступлений против половой неприкосновенности и половой свободы личности. *Уголовное право*, 2014, Nr. 5, p. 18-24.

galėjo būti abiejų, skirtingų lyčių asmenys, nepriklausomai nuo amžiaus. LTSR BK 118 str.¹⁷ išžaginimu buvo laikomas lytinis santykiavimas, pavartojant fizinį smurtą ar grasinimus arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiosios būkle. Ta pati veika, padaryta nepilnametės atžvilgiu, taip pat padaryta grupės asmenų arba asmens, pirmiau padariusio tokį pat nusikaltimą, taip pat, jeigu tai padarė itin pavojingas recidyvistas arba jeigu tai sukėlė sunkias pasekmes nukentėjusiajai, veiksmai buvo laikomi kvalifikuojančiais požymiais¹⁸. Naujo požymio – sunkios pasekmės – sąvoka nebuvo įtvirtinta baudžiamajame įstatyme. Tačiau remiantis TSRS Aukščiausiojo teismo plenumo 1964 m. kovo 25 d. nutarimu šis vertinamasis požymis buvo aiškinamas taip: tokiomis pasekmėmis galėjo būti nukentėjusios mirtis ar jos savižudybė, psichinės veiklos sutrikimas ar sunkus kūno sužalojimas¹⁹. Pažymėtina, kad pirmą kartą kvalifikuojančiu požymiu buvo laikomas ankstesnis asmens teistumas už išžaginimą arba nepriklausomai nuo ankstesnio teistumo, išžaginimas padarytas itin pavojingo recidyvisto. Išžaginimas buvo priskirtas nusikaltimams asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. Kaip antai, buvo vėl grįžta prie „nukentėjusios“ sąvokos ir pagrindiniu šio nusikaltimo objektu buvo moters lytinė laisvė²⁰, bei seksualinis neliečiamumas, kai nukentėjusioji nebuvo lytiškai subrendusi²¹. Be kita ko, lytiniu santykiavimu BK 118 str. prasme buvo laikomas ir lytinės aistros tenkinimas kitomis formomis, kurios buvo vadinamos „iškreiptomis“. LTSR BK nenumatė seksualinio prievartavimo nusikalstamos veikos sudėties, dėl ko 1968m. liepos 30 d. LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumas pateikė tokį lytinio santykiavimo išaiškinimą, užuot papildžius BK atitinkama norma²².

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus dabartiniam baudžiamajam kodeksui, išžaginimo samprata buvo dar kartą pakeista. Pagal šiuolaikinio BK 149 str. 1 d. įtvirtintą pagrindinę nusikalstamos veikos sudėtį, išžaginimas yra suprantamas kaip lytinis santykiavimas su žmogumi, prieš šio valią panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimant galimybę priešintis, ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle. Nusikaltimas yra įtvirtintas BK XXI skyriuje ir priskirtas prie nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui²³. Pirmą kartą

¹⁷ *Vyriausybės žinios*, 1961, Nr. 18-148.

¹⁸ *Ibid.*, 118 str.

¹⁹ KLIMKA, Audrius, *et. al.* In *Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatingoji dalis*. Vilnius; Mintis, 1974, p. 125.

²⁰ *Vyriausybės žinios*, 1961, Nr. 18-148.

²¹ NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 91.

²² *Ibid.*, p. 92.

²³ *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89–2741.

nusikaltimo objektas yra aiškiai ir nedviprasmiškai identifikuojamas. BK 149 str. 2, 3 ir 4 dalyse yra numatyti išžaginimą kvalifikuojantys požymiai: nukentėjusiojo asmens išžaginimas bendrininkų grupės, nepilnamečio bei mažamečio asmens išžaginimas. Remiantis BK 11 str. 5 d. išžaginimas numatytas 1, 2 ir 3 dalyse yra priskiriamas prie sunkių nusikaltimų, o numatytas 4 dalyje, pagal BK 11 str. 6 d. – priskiriamas prie labai sunkių nusikaltimų. BK 149 str. po šiuolaikinio BK įsigaliojimo buvo du kartus pakeistas. 2006 m. liepos 14 d. įsigaliojo BK 149 str. pakeitimas, kuriuo išžaginimo straipsnis buvo papildytas 6 dalimi, pagal kurią buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už nepilnamečio ar mažamečio asmens išžaginimą ir juridiniam asmeniui²⁴. 2013 m. liepos 2 d. įsigaliojo BK 149 str. 5 d. pakeitimas, pagal kurį už BK 149 str. 1d. numatytą veiką baudžiamoji atsakomybė asmeniui gali iškilti tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, prokuroro reikalavimas arba kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius²⁵.

Skirtingai nei pagal 1961 m. BK 118 str., dabartinis BK 149 str. numato, kad nukentėjusiuoju gali būti tiek vyras, tiek moteris. Taip pat nusikalstamos veikos subjektu gali būti abiejų lyčių asmenys, tačiau tiesioginiu išžaginimo nusikaltimo vykdytoju gali būti tik priešingos lyties asmuo, kadangi lytiniu santykiavimu yra pripažįstamas tik vaginalinis lytinis aktas, t.y. kai kontaktuojama vyro varpa ir moters vagina²⁶. Visi kiti seksualinio pobūdžio veiksmai yra įtvirtinti kituose BK XXI skyriaus straipsniuose:

1. BK 150 str. – lytinės aistros tenkinimas analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu;
2. BK 151 str. – privertimas lytiškai santykiuoti;
3. BK 151¹ str. – numatantis baudžiamąją atsakomybę už lytinės aistros tenkinimą, pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti požymių;
4. BK 152 str. – seksualinio priekabiavimo nusikalstamos veikos sudėtis;
5. BK 152¹ – jaunesnio negu 16 metų asmens nusikalstamos veikos sudėtis;
6. BK 153 str. – jaunesnio negu 16 metų asmens tvirkinimo nusikalstamos veikos sudėtis.

²⁴ *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 77-2961.

²⁵ *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3772.

²⁶ ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2009, p. 178, 179.

Taigi išžaginimo kriminalizavimo užuomazgos siekia laikotarpį, kai buvo priimti pirmieji žmonijos teisės šaltiniai: Hamurapio teisynas bei Babilono teisės šaltiniai. Dabartinė išžaginimo nusikaltimo samprata įvairiose valstybėse vystėsi netolygiai. Tik XX amžiaus pradžioje atsirado šiuolaikinės sampratos užuomazgos ir sparčiai tobulėjo iki naujaisiu laikų.

1.2 Išžaginimo sąvoka pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus.

Išžaginimas suprantamas kaip neapimantis visų kituose BK XXI skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėčių požymių. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT). LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, nurodoma, kad lytinis santykiavimas BK 149 straipsnio prasme yra skirtingų lyčių asmenų, t. y. vyro ir moters lytinis aktas, įvedant vyro varpą į moters makštį. Vyro lytinis aktas su vyru ar moters su moterimi, esant kitiems išžaginimo požymiams, neatitinka BK 149 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėties²⁷. Bene plačiausiai iki šių dienų Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų: A. Drakšienės, J. Nociaus ir V. Pavilionio vaginalinio lytinio santykiavimo pavojingumas buvo apžvelgtas analizuojant LTSR BK. Jų nuomone, lytinės aistros tenkinimo veiksmai analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, neturėtų būti prilyginti lytiniam santykiavimui dėl to, kad nesukelia tokių sunkių padarinių kaip natūralus lytinis aktas – defloracijos, nėštumo, užkrėtimo ŽIV, venerine liga ar ilgalaikio psichikos sutrikimo²⁸. Tokiu būdu yra pripažįstama, jog išžaginimo sudėties prasme lytiniu santykiavimu yra laikomas tik vaginalinis lytinis aktas. Tačiau medicinos prasme toks pagrindimas yra visiškai klaidingas, kadangi tiek oraliniu, tiek analiniu būdu lytiškai santykiaujant yra galimybė užsikrėsti ŽIV, gonoreja, sifiliu, chlamidioze bei kitomis lytiškai plintančiomis ligomis. Tiek analinis, tiek oralinis seksas be abejonės gali sukelti ir ilgalaikį psichikos sutrikimą bei sukelti kitokias ligas: išangės ar tiesiosios žarnos įtrūkimą, fistules ir kt. Vienintelis galimas pagrįstas labiau pavojingas padarinys yra nėštumas. Tačiau išžaginimo pavojingumo tapatinti vien

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, 2005, nr. 22.

²⁸ ABRAMAVIČIUS, Armanas, et. al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Vilnius; Eugrimas, 2001, p.223.

su nėštumo grėsme negalima, kadangi išžaginimo tikslas nėra siekis apvaisinti. Nukentėjęs asmuo ar kaltininkas gali būti nevaisingi arba naudoti kontracepcijos priemones. Be to vaginalinis lytinis santykiavimas negali būti siejamas vien su biologine-reprodukcinė funkcija, o priešingai, išžaginimo nusikalstamos veikos prasme lytinis santykiavimas yra atliekamas analogiškai siekiant patenkinti lytinę aistrą. K. Jovaišas lytinį santykiavimą aiškina, ne tik kaip natūralų, genetiškai užprogramuotą lytinį aktą tarp vyro ir moters, bet ir vyro lytinės aistros tenkinimą su moterimi oraliniu ar analiniu būdu.²⁹ Neginčytinai išžaginimas yra suprantamas kaip lytinis santykiavimas, panaudojant psichinę ar fizinę prievartą, pasinaudojant asmens bejėgiška būkle ar kitaip atimant galimybę priešintis.

Užsienio valstybėse išžaginimas yra suprantamas nevienodai. Latvijos BK 159 str. bei Estijos BK 115 str., kuriuose yra įtvirtinta išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtis, iš esmės panašūs į Lietuvos BK 149 str., išskyrus tai, kad numato daugiau veiką kvalifikuojančių požymių. (pvz. sunkių padarinių atsiradimas, nukentėjusiojo mirtis ar savižudybė ir pan.).^{30,31} Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas numato labai plačią išžaginimo sudėtį³². Rusijos BK 131 str. įtvirtinta, jog išžaginimu yra laikomas prievartinis lytinis aktas, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti prieš nukentėjusiąją ar kitus asmenis, arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusios būkle. Fizinis smurtas pagrindinėje nusikalstamos veikos sudėtyje yra suprantamas kaip neapimantis sunkaus sveikatos sutrikdymo ar nužudymo. Šie požymiai yra įtvirtinti kaip kvalifikuojantys veiką, kartu su išžaginimo atlikimu kankinant ar kitaip itin žiauriai, užkrėtus ŽIV infekcija ar sukėlus neatsargų nukentėjusios gyvybės atėmimą. Be to kvalifikuojančiu požymiu yra laikomas ankstesnis teistumas už išžaginimą. Tuo tarpu Lenkijoje išžaginimas yra suprantamas, kaip lytinis santykiavimas bet koku būdu, ne tik vaginaliniu, bet ir oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, kadangi Lenkijos baudžiamasis įstatymas nenumato seksualinio prievartavimo nusikalstamos veikos sudėties. Įdomu yra tai, kad remiantis Lenkijos BK 197 str. kvalifikuojančiu požymiu yra laikoma kraujomaiša, t.y. lytinis santykiavimas su artimais giminaičiais. Taip pat lytinis santykiavimas su globojamuoju asmeniu³³. Nukentėjusiuoju nuo nusikaltimo gali būti tiek vyras, tiek moteris. Panašiai kaip Lenkijos Respublikoje išžaginimas yra suprantamas

²⁹ JOVAIŠAS, Karolis. Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. *Teisės problemos*. 1997. Nr.2, p. 45.

³⁰ *Criminal code of the Republic of Latvia*, Riga, 2006.

³¹ *Уголовный кодекс Эстонии*. RTI, 2001.

³² *Уголовный кодекс Российской Федерации*. Элит: Москва, 2006.

³³ *Kodeks karny Rzeczpospolitej Polskiej*. ISAP, 1997, Nr. 88, poz. 553.

Vokietijoje³⁴ ir Norvegijos Karalystėje³⁵. Jungtinėje Karalystėje išžaginimas yra suprantamas kaip tyčinis lytinis santykiavimas, be asmens sutikimo, vaginaliniu, analiniu ar oraliniu būdu. Santykiavimas kitokio fizinio sąlyčio būdu, t.y. dirginant moters vaginą, ar asmens išangę pirštais ar bet koku kitu daiktu yra laikomas atskiru nusikaltimu (*ang.* sexual assault). Taip pat išžaginimu yra pripažįstamas lytinis santykiavimas panaudojant esminę, asmens sutikimui lemiamą reikšmę turinčią, apgaulę. Jungtinių Amerikos Valstijų kodekso 920 skyriaus 120 straipsnis numato analogišką išžaginimo sąvoką³⁶. Prancūzijoje³⁷ bei Ispanijoje³⁸ išžaginimas yra suprantamas kaip seksualinės agresijos nusikaltimas padaromas bet koku būdu, kuriuo yra pažeidžiama žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė.

Be to, išžaginimas gali būti suprantamas kaip nusikaltimas žmoniškumui arba karo nusikaltimas. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 7 str. išžaginimas yra priskiriamas prie nusikaltimų žmoniškumui³⁹. Šio straipsnio prasme išžaginimu yra laikomas veikimas, kurio metu yra lytiškai santykiaujama pasitelkiant bet kokią nukentėjusiojo ar išžaginimo vykdytojo kūno vietą lytinio organo dirginimui, arba įsiskverbiant į išangę arba vaginą bet kokia kūno dalimi ar daiktu. Nukentėjusiuoju nuo šio nusikaltimo gali būti tiek vyras, tiek moteris. Toks veiksmas turi būti atliekamas per prievartą, arba grasinant tuoj pat panaudoti fizinę ar psichinę prievartą be asmens sutikimo. Sutikimo nebuvimas yra preziumuojamas, jeigu asmuo nėra pasiekęs lytinės brandos amžiaus, t.y. mažametis. Be to, sutikimo nebuvimas yra preziumuojamas kai tokie veiksmai yra atliekami senyvo, neįgalaus, apsvaigusio nuo narkotinių medžiagų asmens atžvilgiu⁴⁰. Išžaginimas kaip karo nusikaltimas turi pasižymėti sistemingu veiksmų pobūdžiu, kurio tikslas fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių tam tikrai civilių asmenų grupei⁴¹. Šis nusikaltimas yra suprantamas kaip apimantis mažiau pavojingus nusikaltimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei, kaip antai: seksualinė prievarta, seksualinis

³⁴ *German criminal code*. Federal Law Gazette I p 3799, 2013.

³⁵ *Criminal code of the Kingdom of Norway*. Oslo, 1994.

³⁶ *United State Code*. Legal Information Institute, 2011.

³⁷ *Criminal code of the French Republic*. Paris, 2002.

³⁸ *Criminal code of the Kingdom of Spain*. Madrid: Ministerio de Justicia, 2013.

³⁹ Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165.

⁴⁰ MAIER, Nicole Brigitte. THE CRIME OF RAPE UNDER THE ROME STATUTE OF THE ICC: with a special emphasis on the jurisprudence of the Ad Hoc Criminal Tribunals. Legal perspectives on gender and sexual equality. *Amsterdam law forum*, Nr. 3(2), 2011, p. 149.

⁴¹ International Criminal Court. The Explanatory Note of the Rome Statute. Elements of Crimes. Hague: *International Criminal Court*, 2011, p. 8.

priekabiavimas ir pan. Išžaginimas pagal Tarptautinio baudžiamojo teismo praktiką yra bet kokius seksualinio pobūdžio veiksmus apimantis nusikaltimas. Seksualinio pobūdžio prievarta karo metu paprastai atliekama dėl ksenofobijos, etninių priešasčių, skirtingų kultūrinių bei moralinių pažiūrų grupės įtakoje, siekiant kankinti, žeminti, daryti žalą nukentėjusiųjų orumui, parodyti savo galią, jėgą prieš nugalėtą tautą. Kone žiauriausias seksualinės prievartos panaudojimo karo metu tikslas yra siekis apvaisinti moteris bei versti jas gimdyti vaikus nuo žagintojų.

Išžaginimo sąvoka, kaip ir daugumos baudžiamosios teisės normų sąvoka, labiausiai priklauso nuo valstybės moralinių, kultūrinių, religinių bei politinių pažiūrų. Rytų Europos bei postsovietinėms valstybėms labiau yra būdingas išžaginimo suvokimas kaip natūralaus, tradicinio lytinio akto atlikimas prievartiniu būdu, o Vakarų Europos bei anglosaksų valstybėms yra labiau būdinga neišskirti šių dviejų nusikaltimų ir laikyti juos kaip lygiaverčius. Akivaizdu, kad esant ilgalaikiam homoseksualumo baudžiamumui, griežtam baudžiamajam persekiojimui už tuo laiku vadintą iškrypusį lytinį santykiavimą, siauras lytinio santykiavimo suvokimas TSRS valstybėse, turėjo įtakos šiuolaikinių Rytų Europos valstybių baudžiamiesiems įstatymams. Šiuolaikinėje visuomenėje, netapatinant oralinio, analinio, ar kitokio fizinio sąlyčio būdu lytinio santykiavimo vien su homoseksualiais asmenimis, lytinį santykiavimą suvokiant plačiau, neliko ir poreikio kriminalizuoti šių veiksmų atskirai, kaip skirtingų ar labiau pavojingų nuo natūralaus vaginalinio lytinio akto. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) yra pažymėjęs, kad fizinio pobūdžio seksualinė prievarta turi būti traktuojama kaip pagal Konvencijos 3 str. ir 8 str. draudžiamas elgesys, t.y. niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas⁴². Visuotinai yra pripažinta, jog visi minėti veiksmai yra pavojingi, priešingi teisei bei sukeltantys sunkius padarinius. Istoriniu požiūriu, keičiantis visuomenės moralės, religijos, politinėms nuostatoms, seksualiniai nusikaltimai buvo pripažįstami pavojingomis veikomis prieš asmenį. Keičiantis lytinio santykiavimo tradicijoms, bei atsirandant naujiems būdams, papildomai buvo kriminalizuojami įvairūs seksualinio pobūdžio veiksmai, kuriais taipogi yra padaroma didelė žala baudžiamosios teisės saugomoms vertybėms. Žmonių lytinis santykiavimas yra dinamiškas reiškinys, t.y. seksualinio santykiavimo būdai keičiasi, įsitvirtina nauji, kurie anksčiau atrodė reti ir nepriimtini. Kiekvienas suaugęs, lytiškai subrendęs žmogus turi

⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje Y. v. Slovenia (2015), HUDOC, Nr. 41107/10.

prigimtine teisę pasirinkti lytinio santykiavimo partnerį bei jo būdus, ir išžaginimas yra viena iš pavojingiausių veikų, kuria tiesiogiai kėsinama į žmogaus apsisprendimo laisvę. Akivaizdu, kad išžaginimas yra pripažįstamas fiziškai bei psichologiškai traumuojančiu nusikaltimu, kurio padariniai iš esmės pažeidžia asmens tiek psichinę, tiek fizinę sveikatą. Kartais nusikaltimo sukeliama padariniai, jo metu sukelti išgyvenimai išlieka visam gyvenimui. Tuo tarpu grėsmė kyla ir ateities kartai – išžaginimo padariniu gali būti nepageidaujamas nėštumas, kuris traumuoja ne tik nėščią moterį, bet ir ateityje gimiantį vaiką. Šio nusikaltimo baudžiamumas yra neabejotinas ir būtinas.

Taigi išžaginimas visų pirma yra prievartinis, smurtinio pobūdžio lytinis santykiavimas, be asmens sutikimo, kuriuo pažeidžiama asmens seksualinio apsisprendimo laisvė, t.y. laisvė pasirinkti seksualinio bendravimo partnerį ar seksualinio bendravimo su juo būdą. Antra, lytinis santykiavimas su mažamečiu ar bejėgiškos būklės asmeniu, pažeidžiant jo seksualinį neliečiamumą. Sutikimas yra esminė sąlyga lytinį santykiavimą pripažinti išžaginimu ar ne, dėl šios priežasties visuotinai ypatingai pavojingu nusikaltimu yra pripažįstamas neveiksnaus ar mažamečio asmens, kurie savarankiškai negali išreikšti sutikimo ar aktyviai pasipriešinti, išžaginimas. Prievarta gali būti tiek psichinė, tiek fizinė. Taip pat galimybė priešintis gali būti atimama grasinant minėtais būdais ar panaudojant fizinį smurtą prieš kitus asmenis, kurių sužalojimas ar įbauginimas palaužtų nukentėjusiojo valią. Toks draudžiamas lytinis santykiavimas, neginčijamai sukelia sunkius padarinius nukentėjusiajam, kuriuo gali būti tiek vyras, tiek moteris.

Šiai dienai išanalizuoti užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai numato skirtingų išžaginimo nusikalstamos veikos sudėties požymių, tačiau visose aptartose valstybėse išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtis apima bendruosius ir būtinus šio nusikaltimo požymius: lytinį santykiavimą prieš kito žmogaus valią, panaudojant fizinį ar psichinį smurtą. LR BK 149 str. nenumato kvalifikuojančių požymių, susijusių su nukentėjusiojo asmens privedimu prie savižudybės, gyvybės atėmimu ar išžaginimu kankinant ar kitaip itin žiauriai. Tačiau remiantis Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje suformuluotomis nusikaltimų kvalifikavimo taisyklėmis nėra būtinybės įtvirtinti tokių požymių, kadangi kiekvienu konkrečiu atveju esant minėtiems padariniams asmens padaryta veika būtų kvalifikuojama kaip nusikalstamų veikų sutaptis. Be to dalis valstybių išžaginimu pripažįsta bet kokio pobūdžio lytinį santykiavimą bei lytinės aistros tenkinimą, o kita dalis – tik kaip natūralų vaginalinį lytinį aktą.

2. Objektyviųjų išžagavimo sudėties požymių analizė pagal Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus.

2.1. Išžagavimo objektas ir nukentėjęs asmuo

Baudžiamosios teisės doktrinoje pripažįstama, jog nusikalstamos veikos sudėtį (*lot. corpus delicti*) sudaro objektyviųjų bei subjektyviųjų požymių visuma. Tai yra priešingas teisei, pavojingas, sąmoningas ir valingas žmogaus elgesys išoriniame pasaulyje⁴³. Veika, negali būti laikoma nusikalstama, jeigu neturi bent vieno iš būtinų sudėties elementų. Tik esant požymių visumai, veika, gali būti įvertinama baudžiamosios teisės požiūriu ir atitinkamai įtvirtinama procesiniame dokumente, t.y. kvalifikuojama. Visi pagrindiniai nusikalstamos veikos požymiai turi būti įtvirtinti įstatyme. Ši nuostata yra Konstitucinis imperatyvas, apsaugantis asmenį nuo bet kokio nepagrįsto baudžiamojo persekiojimo, taip pat užtikrina asmens informavimą apie veiksmus, kurie yra laikytini nusikalstamais. Sistemaiškai aiškinant LR BK 10, 11 ir 12 straipsnius, pažymėtina, jog nusikalstama veika yra pripažįstama pavojinga, uždrausta ir priešinga teisei veika (veikimas ir neveikimas)⁴⁴. Baudžiamosios teisės teorijoje pripažįstama, kad nusikalstamos veikos objektas yra teisiniai gėriai, į kuriuos kėsiniama nusikalstama veika ir kurie yra saugomi baudžiamojo įstatymo. Tai yra pamatiniai teisiniai gėriai, kurių apsaugos imperatyvas išplaukia iš LR Konstitucijos. Baudžiamasis įstatymas yra aukščiausio apsaugos lygio priemonė, užtikrinanti esminių vertybių tinkamą apsaugą. Kiekvienoje socialiai pažangioje valstybėje ši apsauga yra užtikrinama aukščiausiu lygmeniu.

Pačia bendriausia prasme, visų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui rūšiniu objektu yra žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas. Pagrindinis ir tiesioginis išžagavimo nusikalstamos veikos sudėties objektas yra analogiškas. Laisvė yra vienas svarbiausių žmogaus gėrių, tad seksualinio apsisprendimo laisvė kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė – laisvė savo valia pasirinkti seksualinį partnerį ir seksualinio bendravimo su juo būdus. Taipogi seksualinio apsisprendimo laisvė suponuoja asmens apsaugą nuo bet kokios

⁴³ ALIUKONIENĖ, Rita. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 (87), p. 23.

⁴⁴ *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89–2741.

prievartos seksualiniame gyvenime⁴⁵. Visų pirma žmogus laisvai, vadovaujantis savo vidiniu įsitikinimu, patirtimi, jausmais, biologiniu poreikiu ar kitomis esminėmis aplinkybėmis pasirenka seksualinio santykio partnerį. Šią laisvę determinuoja ir žmogaus ar jį supančios visuomenės įsitikinimai, kurie priklauso nuo vyraujančių moralinių, religinių ar teisinių nuostatų. Pasirinkus partnerį asmenims iškyla pareiga suderinti jų lytinio gyvenimo aspektus. Be to, vien partnerio turėjimas nesuponuoja lytinio santykio būdo ar jo privalomumo. Seksualinio santykiavimo būdas yra suderinamas abipusiškai, remiantis abiejų asmenų valia bei norais. Bet kokie seksualinio pobūdžio veiksmai gali būti atliekami su asmeniu tik jam sutinkant. Tik esant atitinkamam konsensusui seksualinio apsisprendimo laisvė yra įgyvendinama nepažeidžiant jos turinio. Asmens lytiniai santykiai yra trapi bei asmeninė gyvenimo sritis. Tik laisvas, niekieno nevaržomas žmogus gali išreikšti tokį sutikimą. Lytinis aktas yra siejamas su biologinių, bei psichologinių poreikių visumos satisfakcija bei savanoriškumu. Kaip antai seksualinio apsisprendimo laisvė yra sudėtingas bei subjektyvus asmens pasirinkimo laisvės dalykas. Teisės požiūriu ši laisvė iš esmės nėra ir negali būti reglamentuojama. Tik pats žmogus, esant tam tikrų aplinkybių visumai, gali nuspręsti, atlikti lytinį aktą su konkrečiu asmeniu ar ne. Tai yra žmogaus teisė kylanti iš jo laisvos prigimties.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje yra pripažįstama, jog seksualinio apsisprendimo laisvė (ang. *sexual integrity*) yra viena iš fundamentalių vertybių bei esminis asmens privataus gyvenimo elementas užtikrinantis jo saugumą. Valstybėms yra keliama pareiga šią teisę saugoti aukščiausiu teisinės apsaugos lygmeniu, t.y. baudžiamosios teisės priemonėmis už šiurkščiausias šios teisės pažeidimus. Tarp šiurkščiausių žmogaus laisvės ir privataus gyvenimo pažeidimų yra ir seksualinė prievarta⁴⁶. Seksualinis neliečiamumas visų pirma yra siejamas su mažamečių asmenų apsauga. Tokiu būdu siekiama apsaugoti mažametį nuo pernelyg ankstyvo seksualinio poveikio, kuris gali sutrikdyti jo vystymąsi⁴⁷. Antra, seksualinis neliečiamumas gali būti suprantama kaip apsauga asmeniui, nesuvokiančiam seksualinio pobūdžio veiksmų dėl psichinės ligos ar bejėgiškos būklės. Taigi seksualinis neliečiamumas yra siejamas su žmogaus amžiumi, psichine sveikata, būkle bei branda⁴⁸. Trečia, seksualinis neliečiamumas apskritai reiškia lytinių santykių

⁴⁵ FEDOSIUKAS, Olegas, et. al. *Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 133.

⁴⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje SÖDERMAN v. Sweden (2013), HUDOC, Nr. 5786/08.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ CARD, CROSS, JONES. *Criminal law*. Oxford: Oxford University press, 2012, p. 333.

negalimumą su minėtais asmenimis. Mažamečiai asmenys yra ypatingai pažeidžiama asmenų kategorija. Jeigu suaugę žmonės gali išreikšti savo norus laisva valia, tai mažametis asmuo dėl savo nebrandumo bei fiziologinių ypatumų apskritai negali savarankiškai išspręsti lytinio santykiavimo klausimo. Tokiu būdu valstybei, visuomenei bei šeimai keliama aukščiausia ir pagrindinė pareiga užtikrinti saugų bei dorą jų vystymąsi. Pernelyg ankstyva lytinio santykiavimo patirtis gali nepataisomai sužaloti mažamečio asmens psichinę ir fizinę sveikatą. Kartais dėl lytinio švietimo trūkumo ar kitų asmenų piktavališkumo tokiu klaidų neįmanoma išvengti.

Papildomais išžaginimo sudėties objektais Lietuvos Respublikoje taip pat pripažįstama žmogaus garbė ir orumas, fizinė laisvė bei sveikata. Sveikatą galima apibrėžti kaip normalią žmogaus organizmo sistemą ir organų funkcionavimo būklę, pasireiškiančia gera žmogaus fizine ir psichine būkle, užtikrinančia jam gyvybingumą ir dvasinę gerovę⁴⁹. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 2 str. 28 p. nustato, kad sveikata yra asmens ir visuomenės fizinė, dvasinė ir socialinė gerovė⁵⁰. Žmogaus sveikata apima tiek jo normalią fizinę, tiek psichinę būklę. Akivaizdu, jog išžaginimo nusikalstamos veikos padarymo metu yra tiesiogiai kėsinamasi ir į žmogaus sveikatą. Žala gali atsirasti tiek žmogaus fizinei, tiek psichinei sveikatai. Kaip jau minėta, išžaginimo pobūdis savaime reiškia galimą asmens sveikatos sutrikdymą, kadangi tai yra smurtinis aktas, kurio metu yra naudojama fizinė ir psichinė prievarta. Tuo pačiu pasirinktas išžaginimo būdas gali negrįžtamai sužaloti arba susargdinti žmogų. Veikos padarymo metu atliekamas natūralus vaginalinis lytinis aktas gali būti ir kankinančio, itin skausmingo ar žiauraus pobūdžio. Be to, atlikus išžaginimą gali kilti pavojingi padariniai, esantys už nusikalstamos veikos ribų, kaip antai: neteisėto aborto padarinių grėsmė moteriai, sunkus sveikatos sutrikdymas. Išžaginimo metu naudojami prievartiniai, smurtiniai veiksmai akivaizdžiai sukelia žalingus padarinius žmogaus sveikatai. Žmogaus sveikata yra viena iš pagrindinių asmens vertybių po gyvybės. Organizmo tinkamas funkcijų atlikimas bei gera savijauta yra geros žmogaus gyvenimo kokybės pamatas.

Asmens garbė siejama su tuo, kaip aplinkiniai, kiti žmonės vertina konkretų asmenį – jo padėtį visuomenėje, gabumus, padorumą, dorovingumą ir pan., Trumpiau tariant tai yra žmogaus reputacija, kuri priklauso ne tik nuo paties asmens, bet ir nuo jo santykių su

⁴⁹ ALIUKONIENĖ, Rita. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 (87), p. 25.

⁵⁰ *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 63-1231.

kitais asmenimis. Žmogaus orumas siejamas su tuo, kaip pats žmogus save vertina⁵¹. Atlikus išžaginimo veiksmus ar kėsinant juos atlikti, asmens orumas yra ženkliai pažeidžiamas. Veiksmų amoralus, kankinantis, žeminantis bei skausmingas pobūdis akivaizdžiai pažeidžia asmens orumą. Apie nusikalstamą poelgį gali sužinoti ir kiti asmenys, kurių reakcija dėl išžaginimo fakto gali būti nenuspėjama. Nukentėjęs nuo išžaginimo asmuo ne visais atvejais artimųjų ar visuomenėje yra suvokiamas kaip auka. Neretai kaltė yra perkeliama nukentėjusiajam, kaltinant jį kaip išžaginimą išprovokavusį, nedorą ar nepadorų asmenį. Išžaginimas gali sukelti psichinius sutrikimus, kitas fizines ligas, kurių turėjimas nulemia žmogaus savivertės nykimą, depresiją, sociofobiją ar kitus sutrikimus, kuomet asmuo jaučiasi nereikalingas, silpnas, jaučia gėdą bei pyktį savo atžvilgiu. Venerinė liga ar nepageidaujamas nėštumas kaip išžaginimo padarinys akivaizdžiai gali pakenkti žmogaus garbei bei orumui. Taip pat asmens garbė ir orumas gali būti pažeidžiama kankinant ar kitaip itin žiauriai elgiantis su žmogumi. Asmuo yra visuotinai saugomas nuo bet kokio kankinimo ar nežmoniško elgesio su juo. Kaip jau minėta, išžaginimas yra priskiriamas prie latentinių nusikaltimų. Viena iš priežasčių, dėl ko nukentėję asmenys bijo kreiptis į teisėsaugos institucijas yra ta, jog bus padaryta žala jų garbei bei orumui. Gėdos jausmas ir baimė neretai priverčia asmenį nuslėpti išžaginimo faktą.

Asmens fizinė laisvė neturi būti tapatinama su žmogaus seksualinio apsisprendimo laisve. Seksualinio apsisprendimo laisvė yra žmogaus veiksmų laisvės sudėtinė dalis. Laisvė yra suprantama kaip prigimtinė teisė pasirinkti savo buvimo vietą, judėjimo laisvę, elgesį, poelgius, veiksmus. Žmogaus laisvė yra siejama tik su teisėtų veiksmų pasirinkimu⁵². Išžaginimo metu ši žmogaus prigimtinė teisė gali būti suvaržoma, pasitelkiant psichinės ar fizinės prievartos priemones, kurios ją apriboja jį uždarančiomis, perkeliančiomis į kitą vietą, surišant, reikalaujant lytiškai santykiauti prieš nukentėjusiojo asmens valią ir pan.

Be visų minėtų papildomų išžaginimo objektų, kai kuriose Europos valstybėse išžaginimo papildomais objektais yra laikomi tam tikri specifiniai teisiniai gėriai. Kaip antai, Lenkijos bei Latvijos Respublikoje papildomu objektu taip pat laikoma dorovė⁵³,

⁵¹ ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2009, p. 195.

⁵² ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Vilnius; Eugrimas, 2001, p. 156, 176.

⁵³ *Kodeks karny Rzeczpospolitej Polskiej. ISAP*, 1997, Nr. 88, poz. 553.

moralė⁵⁴. Iš esmės tiek moralė, tiek dorovė yra tapačios sąvokos. Lenkijos Respublikoje dorovė yra suprantama tik kaip bendro pobūdžio teisinis gėris, o ne individualus⁵⁵. Yra pažeidžiama ne konkretaus asmens dorovė, o visos visuomenės, dorovės kaip bendrai egzistuojančios vertybės. Asmens dorovė nėra vertinama kvalifikuojant nusikalstamą veiką kaip išžaginimą ir reikšmės kvalifikavimui neturi. Moralė yra labai abstrakti sąvoka, kuri siejama su tam tikroje visuomenėje nusistovėjusiomis kultūrinėmis taisyklėmis, suvokimu to, koks elgesys yra geras, o koks yra amoralus arba blogas. Be abejonės seksualinio apsisprendimo laisvė nėra vien teisinis reiškinys ir glaudžiai siejasi su visuomenės moralės normomis ir kiekvienu konkrečiu atveju, pasireiškiant seksualinei agresijai šis abstraktus gėris gali būti laikomas pažeidžiamu. Be kita ko, Rusijos Federacijoje bei Norvegijos Karalystėje papildomu objektu yra laikoma žmogaus gyvybė. Švedijos Karalystėje bei Vokietijos Federacinėje Respublikoje - grėsmė gyvybei. Šie objektai yra išvedami iš nusikalstamos veikos sudėties normos dispozicijos. Būtent šie teisiniai gėriai, pagal minėtų valstybių baudžiamuosius įstatymus laikomi nusikalstamą veiką kvalifikuojančiais požymiais. Juolab, Rusijos Federacijoje papildomu objektu yra pripažįstamas mažamečių normalus fizinis, psichinis, dorovinis ir lytinis brandos procesas⁵⁶. Akivaizdu, jog seksualinės agresijos nusikaltimai gali turėti ypatingai neigiamą įtaką šiems teisiniams gėriams ir brandos procesas laikomas sutrikdytu, kai dėl išžaginimo nusikalstamos veikos atsiranda brandos sutrikimų, tam tikrų medicininių nukrypimų nuo normos. Lingvistiškai aiškinant Jungtinės Karalystės⁵⁷ bei Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamuosius įstatymus galima teigti, jog papildomu išžaginimo nusikalstamos veikos objektu gali būti laikomas sąžiningumas arba dorovė, kadangi išžaginimu yra pripažįstamas seksualinis santykiavimas apgaule.

Lietuvos Respublikoje nukentėjusiuoju yra laikomas asmuo kuris tiesiogiai patiria žalą dėl nusikalstamos veikos. Nukentėjusysis yra fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika buvo padaryta fizinė, turtinė ar neturtinė žala, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimasis giminaitis, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos⁵⁸. Nukentėjusiuoju nuo išžaginimo yra laikomas

⁵⁴ *Criminal code of the Republic of Latvia*, Riga, 2006.

⁵⁵ RAGLEWSKI, Janusz. *Prawo karne – czesc szzegolna. Komentarz. T.2, WYD. 2.* Karkow: Zakamycze, 2006, p. 8.

⁵⁶ ДЪЯКОВ, Сергей, et. al. *Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. 4-е издание, переработанное и дополненное.* Москва: Юриспруденция, 2016, p. 292, 293.

⁵⁷ *Sexual Offences Act.* UK, 2003.

⁵⁸ *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

priešingos lyties nei vykdytojo mažametis, nepilnametis arba pilnametis asmuo: tiek vyras, tiek moteris, nepriklausomai nuo amžiaus, socialinės padėties, rasės, tautybės, seksualinės orientacijos. Taigi nukentėjusiuoju nuo išžaginimo gali būti bet kuris asmuo. Vyrų yra pripažįstamas biologinės žmogaus rūšies vyriškos lyties atstovas, turintis pirminius lyties požymius, t.y. X ir Y chromosomas DNR sudėtyje, išorinius lytinius organus – varpą ir kapšelį, bei reprodukcinę funkciją atliekančius organus, atsakingus už vyriškų hormonų bei spermatozoidų gamybą. Be to, lyties nustatymui gali būti pasitelkiami antriniai arba fakultatyvieji vyriškosios lyties požymiai, kaip antai, veido plaukų augimas, pečių srities ir dubens proporcijos, gaktos plaukų augimas link bambos ir pan. Moterimi yra pripažįstama biologinės žmogaus rūšies moteriškos lyties atstovė, turinti pirminius lyties požymius, t.y. Y chromosomos nebuvimas DNR sudėtyje, vidinius ir išorinius lytinius organus – vaginą, bei reprodukcinę funkciją atliekančius organus, atsakingus už moteriškų hormonų gamybą bei suteikiančius nėštumo galimybę. Iš esmės šių lyties požymių buvimas turi būti akivaizdus ir pakankamas vaginaliniam lytiniam aktui atlikti. Šiuo požiūriu turi būti atskiriama biologinė ir socialinė lytis. Biologinė lytis yra siejama su minėtų požymių buvimu, o socialinė lytis yra suprantama, kaip lytinio tapatumo turinio dalis, kuri yra labiau psichologinio bei socialinio pobūdžio, kai asmuo būdamas tam tikros biologinės lyties, tapatina save su kita lytimi. Išžaginimo sudėties prasme svarbi yra žmogaus biologinė lytis, kuri suteikia galimybę atlikti vaginalinį lytinį aktą. Pažymėtina, jog valstybėse, kuriose išžaginimas yra suprantamas kaip apimantis seksualinio prievartavimo veiksmus, nukentėjusiuoju nuo išžaginimo gali būti pripažįstama bet kuris asmuo nepriklausomai nuo lyties. Tai reiškia, jog tiek išžaginimo vykdytojas, tiek nukentėjęs asmuo gali būti tos pačios lyties. Tokioms valstybėms priklauso visos tiriamos valstybės, išskyrus Lietuvos Respubliką, Rusijos Federaciją bei Latvijos Respubliką. Kaip antai pagal minėtų valstybių baudžiamuosius įstatymus išžaginimo objektyviosios pusės elementu yra laikomas prievartinis, smurtinis vaginalinis lytinis aktas. Tuo tarpu Rusijos Federacijoje nukentėjusiaja nuo išžaginimo gali būti tik moteris⁵⁹. Toks išžaginimo suvokimas yra ydingas ir prieštarauja visuotinai pripažintam nediskriminavimo dėl lyties principui. Faktiškai yra tokia situacija, jog vyriškos lyties žmogus neturi jokios baudžiamosios teisinės apsaugos nuo smurtinio, prievartinio lytinio santykiavimo, išskyrus seksualinio prievartavimo veiksmus. Estijoje išžaginimas buvo suprantamas kaip Lietuvoje iki 2013 m. gruodžio 23 d., iki kol įsigaliojo Estijos baudžiamojo kodekso 142 str. panaikinimo

⁵⁹ ДЪЯКОВ, Сергей, *et. al. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. 4-е издание, переработанное и дополненное.* Москва: Юриспруденция, 2016, p. 293.

įstatymas, kuriuo įvyko lytinės aistros tenkinimo prievarta nusikalstamos veikos sudėties dekriminalizavimas ir BK 141 str. papildymas nauju sudėties požymiu: „kitoks seksualinio pobūdžio veiksmas“⁶⁰.

Pagal LR BK 149 str. 1 d. Asmuo, būdamas vyriškos arba moteriškos lyties, kuris tapatina save su kita lytimi negali būti pripažįstamas nukentėjusiuoju nuo išžaginimo jeigu mediciniškai nėra pakeitęs savo lyties. Tačiau pažymėtina, jog žmogaus biologinė lytis gali būti pakeista. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.17 str.⁶¹ nesusituokęs pilnametis asmuo turi teisę medicininiu būdu pakeisti savo lytį, jeigu tai mediciniškai įmanoma. Tokiu būdu vyriškos lyties žmogui gali būti pašalinti išoriniai lytiniai organai ir suformuota vagina, kuri pagal savo sandarą yra labai artima natūraliai vaginai, o moteriškos lyties žmogui – varpa, kuri neatlieka reprodukcinės funkcijos, tačiau gali pasiekti erekcijos būseną.⁶² Jeigu toks asmuo gali atlikti vaginalinį lytinį aktą, vadinasi gali būti ir nukentėjusiuoju nuo išžaginimo. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. įtvirtintas nediskriminavimo principas. Kaip antai, žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu⁶³. Tokiu būdu nukentėjusiuoju nuo išžaginimo turi būti pripažįstamas asmuo, mediciniškai pakeitęs lytį. Be to nukentėjusiuoju nuo išžaginimo turi būti pripažįstamas interseksualus asmuo (*lot.* hermophroditus). Interseksualiui asmeniui pripažįstamas žmogus, turintis tiek moteriškus, tiek vyriškus reprodukcinis organus. Tokio asmens lytis mediciniškai turi būti nustatoma pagal dominuojantį lytinį organą. Kaip antai, jeigu naujagimio ar suaugusio asmens nedominuojantis organas yra varpa (*ang.* micro phallus) ir dominuojančią makštį, tokiu atveju žmogus yra pripažįstamas moteriškos lyties. Ir atvirkščiai, jeigu asmens nedominuojantis organas yra makštis, o dominuojantis – varpa, tokiu atveju žmogus pripažįstamas vyriškos lyties⁶⁴. Tokiu būdu yra nustatoma interseksualaus asmens lytis, nepriklausomai nuo to ar buvo padaryta nedominuojančio organo pašalinimo operacija. Toks asmuo pagal BK 149 str. gali būti nukentėjusiuoju priklausomai nuo lytinio santykiavimo būdo.

Be abejonės nukentėjusiuoju nuo išžaginimo yra pripažįstamas asmens sutuoktinis. Istoriskai keičiantis žmonijos baudžiamiesiems įstatymams sutuoktinio išžaginimas buvo

⁶⁰ *Criminal code of the Republic of Estonia. RTI*, 2013.

⁶¹ *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74–2262.

⁶² BAGGISH, Michael. *Atlas of pelvic anatomy and gynecologic surgery*. PA: Elsevier, 2016, p. 779.

⁶³ *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33–1014.

⁶⁴ EMBER, CAROL R. *Encyclopedia of sex and gender. Men and women in the World's cultures*. New York: Kluwer academic/planum publishers, 2004, p. 2004.

suprantamas kaip santuokinės pareigos lytiškai santykiauti atlikimas su sutuoktiniu, arba kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė po išžaginimo susituokus su nukentėjusiuoju, tai mūsų laikais negalima jokia seksualinė prievarta santuokoje. Remiantis LR CK 3.27 str. sutuoktiniai privalo būti vienas kitam lojalūs ir vienas kitą gerbti, taip pat vienas kitą remti moraliai bei materialiai ir, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo⁶⁵. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris teigia, kad nukentėjusiuoju gali būti ir asmuo, kuris su nukentėjusiuoju yra turėjęs lytinių santykių arba kurį su nukentėjusiuoju sieja draugystės, giminystės ar santuokiniai ryšiai. Buvimas santuokoje nėra aplinkybė šalinanti baudžiamąją atsakomybę už prievartinius lytinius santykius⁶⁶. Be abejonės visos baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės yra numatytos LR BK atitinkamame bendrosios dalies skyriuje. Asmenys sudaro santuoką laisva valia ir visos santuokinės pareigos, išskyrus tas kurias imperatyviai numatytos LR CK bei kituose įstatymuose, yra vykdomos jų bendru sutarimu, abipusiškai bei savanoriškai. Santuoka nereiškia pareigos lytiškai santykiauti per prievartą, o tik sutuoktinių laisvu noru. Ta pati taisyklė galioja ir asmenims sudariusiems partnerystės susitarimą arba *de facto* gyvenantiems partnerystės režimu.

Neretai kyla klausimas, ar asmuo, kuris verčiasi prostitucija, gali būti nukentėjusiuoju nuo išžaginimo. Tokie asmenys yra ypatingai viktiminė šio nusikaltimo grupė⁶⁷. Prostitucija gali būti suprantama kaip atlygintinių seksualinio pobūdžio paslaugų teikimas, kuris vienose valstybėse yra neteisėtas, o kitose teisėtas. Tai pat prostitucija gali būti suprantama kaip seksualinė prievarta *per se*. Yra nuomonių, kad prostitucija yra pati savaimė prievarta, dėl ko prostitucija verčiantis asmuo negali būti laikomas nukentėjusiuoju nuo išžaginimo, nes sąmoningai pasirenka tokį gyvenimo būdą⁶⁸. Tačiau vien taip teigti negalima, kadangi kai kurie asmenys yra įtraukiami į prostituciją per prievartą. Taip pat žmogus gali save versti atlikti tam tikrus veiksmus, tačiau tai niekaip nereiškia, kad jo atžvilgiu gali būti naudojamas smurtas, pasireiškiantis lytine prievarta. Kaip antai JAV ir Jungtinėje Karalystėje faktas, jog nukentėjusysis vertėsi ar verčiasi prostitucija gali būti naudojamas kaip įrodymas tik tuo atveju, kai kyla klausimas dėl

⁶⁵ *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74–2262.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, 2005, nr. 22.

⁶⁷ SMITH, Marril D. *Encyclopedia of rape*. Westport, Connecticut, London: Greenwood press, 2004, p. 62.

⁶⁸ *Ibid.* p. 163, 164.

sutikimo buvimo ar nebuvimo. Tačiau tai negali būti vienintelis ir pagrindinis įrodymas⁶⁹. Be abejonės, baudžiamosios teisės prasme vien ta aplinkybė, jog asmuo verčiasi prostitucija neturi reikšmės išžaginimo nusikalstamos veikos kvalifikavimui ir negali būti situacijos, jog remiantis vien ta aplinkybe, jog asmuo teikė atlygintines seksualines paslaugas, jis nėra pripažįstamas nukentėjusiuoju nuo išžaginimo. Visais atvejais turi būti remiamasi įrodymų visuma, ir vien ta aplinkybė negali būti pagrindu manyti, jog prostitucijos atveju, asmens atžvilgiu gali būti atliekami išžaginimo sudėtyje numatyti veiksmai. Kiekvienas žmogus turi seksualinio apsisprendimo laisvę, nepriklausomai nuo to ar verčiasi prostitucija⁷⁰.

Neabejotinai nukentėjusiuoju nuo išžaginimo gali būti tik gyvas žmogus, t.y. gimęs ir dar nemiręs. Bet kokio pobūdžio seksualiniai veiksmai su lavonu nėra laikomi išžaginimu ir kvalifikuojami kaip nusikaltimas arba baudžiamasis nusižengimas mirusiojo atminimui pagal LR BK 311 str. kaip mirusiojo palaikų išniekinimas. Šiuo požiūriu yra svarbus gyvybės pabaigos momento nustatymas. Medicinoje yra pabrėžiama, kad mirtis paprastai yra tęstinio pobūdžio biologinis procesas, ir mirties momentu yra laikomas šio proceso pasibaigimas. Todėl svarbu skirti dvi žmogaus mirties rūšis: klinikinę ir biologinę⁷¹. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.3 straipsnio 2 dalyje⁷² yra nustatyta, kad fizinio asmens mirties momentu pripažįstamas jo kraujotakos ir kvėpavimo negrįžtamas nutrūkimas arba jo smegenų visų funkcijų visiškas ir negrįžtamas nutrūkimas. Pažymėtina, kad yra nustatyti du alternatyvūs ir savarankiški medicininiai žmogaus mirties momento nustatymo kriterijai, kurie yra lygiaverčiai. Mirties faktas ir momentas gali būti konstatuoti vadovaujantis tiek vienu, tiek kitu kriterijumi⁷³. Taigi žmogaus gyvybės pabaiga turi būti siejama su biologine mirtimi, iki to momento asmuo gali būti nukentėjusiuoju nuo išžaginimo.

Taigi pagrindiniu ir tiesioginiu išžaginimo objektu yra žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė bei mažamečio asmens neliečiamumas. Tuo pačiu darant išžaginimą gali būti pažeisti ir kiti teisiniai gėriai, saugomi baudžiamojo įstatymo. Tokie teisiniai gėriai gali būti laikomi papildomu išžaginimo objektu. Prie esminių papildomų objektų Lietuvos

⁶⁹ BODIAT, Aneesa et. al. *Character evidence in rape trials. A Comparative Study of Rape Shield Laws and the Admissibility of Character Evidence in Rape Cases*. London: Thomson Reuters Foundation, 2015, p. 22, 26.

⁷⁰ KRAJEWSKI, Radosław. Zgwałcenie osoby trudniącej się prostytutką. *Ius Novum*, 2012 (2), p. 69.

⁷¹ MILINIS, Albertas, et al. Probleminiai žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos klausimo aspektai nužudymo kontekste. *Jurisprudencija*, 2011, nr. 18(3), p. 1136.

⁷² *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

⁷³ MIKELĖNAS, Valentinas, et al. In *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 20–21.

bei užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose yra priskiriama žmogaus laisvė, visuomenės dorovė, sveikata bei asmens garbė ir orumas. Nukentėjusiuoju nuo šio nusikaltimo gali būti tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties gyvas žmogus, nepriklausomai nuo amžiaus, socialinės padėties ar ryšio tarp nusikalstamos veikos subjekto ir nukentėjusiojo.

2.2. Išžaginimo objektyvioji pusė

Objektyvioji nusikalstamos veikos pusė tai yra išorinis nusikalstamos veikos pasireiškimas tikrovėje. Tai yra būtinųjų požymių visuma įtvirtinta baudžiamajame įstatyme atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties dispozicijoje, nurodanti koku būdu tam tikras nusikaltimas pasireiškia objektyviojoje tikrovėje. Pagrindiniai nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymiai yra veika (veikimas arba neveikimas), padariniai bei priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių. Atskirais atvejais kvalifikuojančią reikšmę turi nusikalstamos veikos padarymo būdas, įrankiai ar priemonės, vieta bei laikas. Baudžiamosios atsakomybės pagrindu gali būti tik toks nusikalstamas elgesys, kuris pasireiškia konkrečia žmogaus veika, o ne antividuomeninėmis žmogaus savybėmis, jo mintimis, įsitikinimais ar ketinimais, už kuriuos, kad ir kokie būtų pavojingi, nėra baudžiama tol, kol jie nerealizuojami išorine žmogaus veikla⁷⁴.

Išžaginimo nusikalstamą veiką pagal LR BK 149 str. apibūdina veika (veikimas) bei priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių. Išžaginimo veika visų pirma pasireiškia lytiniu santykiavimu su nukentėjusiuoju prieš jo valią, kuris gali pasireikšti panaudojant fizinį smurtą ar grasinimą tuoj pat jį panaudoti, kitaip atimant galimybę priešintis arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle⁷⁵. Taigi išžaginimo objektyvioji pusė visais atvejais, išskyrus pasinaudojimą bejėgiška nukentėjusiojo būkle, yra įgyvendinama dviem atskirais veiksmais: visų pirma yra panaudojama fizinė arba psichinė prievarta, pasireiškianti grasinimu tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, antra, palaužus nukentėjusiojo asmens valią yra atliekamas lytinis aktas prieš šio valią. Šie veiksmai yra atliekami prieš lytinį santykiavimą ar jo metu ir yra nukreipti nukentėjusiojo esamam ar galimam

⁷⁴ ALIUKONIENĖ, Rita. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 (87), p. 22.

⁷⁵ NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 92.

pasipriešinimui įveikti⁷⁶. Lytinis santykiavimas šio nusikaltimo prasme yra suprantamas kaip natūralus vaginalinis lytinis aktas, kurio metu vyro varpa įkišama į moters lytinius organus, vaginą⁷⁷. Kaip antai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 2 d. nutartyje buvo nustatyta, jog K. R. nuteistas už tai, kad 2005 m. gegužės 27 d., apie 22.30 val., išgertuvių, vykusių prie tvenkinio, esančio Kauno r., metu, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, paėmęs už rankos prievarta nusivedė nukentėjusiąją I. P. į krūmus, kur, panaudodamas fizinę jėgą, pargriovė ją ant žemės, numovė jos kelnes ir apatines kelnaites, prispaudė nukentėjusiosios rankas prie žemės ir grasindamas panaudoti fizinį smurtą, t. y. sumušti, taip atimdamas pastarajai galimybę priešintis, su ja atliko prievartinį lytinį aktą, t. y. ją iš išžagino⁷⁸. Tokiu būdu tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra pripažįstama, jog išžaginiu gali būti pripažįstamas tik prievartinis, natūralus vaginalinis lytinis su nukentėjusiuoju asmeniu. Visi kiti veiksmai (lytinės aistros tenkinimo veiksmai oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu) nesudaro išžagavimo objektyviosios pusės požymių ir kvalifikuojami atskirai kaip nusikalstamų veikų sutaptis, kadangi tokiu būdu yra padaromos dvi atskiros nusikalstamos veikos numatytos skirtinguose BK straipsniuose⁷⁹. Jei kaltininkas, panaudodamas fizinį smurtą, grasinimus tuoj pat jį panaudoti ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, tenkino su nukentėjusiuoju lytinę aistrą, tačiau lytinio santykiavimo pradėti nepavyko dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo kaltininko valios, veika kvalifikuojama kaip baigtas seksualinis prievartavimas pagal BK 150 str. atitinkamą dalį ir kaip pasikėsinimas padaryti išžaginimą pagal BK 22 str ir BK 149 str. atitinkamą dalį.⁸⁰

Kaip jau minėta, nusikalstamas lytinis aktas gali būti atliekamas tik prieš nukentėjusiojo asmens valią, t.y. nesant jo sutikimo lytiškai santykiuoti su konkrečiu asmeniu, tam tikroje vietoje, tam tikru laiku arba atitinkamu būdu. Vienas iš požymių, skiriančių jį nuo savanoriško lytinio santykiavimo, yra tas, kad lytiškai santykiaujama prieš

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gegužės mėn. 15 d. nutartis, priimta baudžiamajoje byloje N.G. pagal BK 149 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-359/2007.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 2 d. nutartis, priimta baudžiamajoje byloje A. Š. ir K. R. pagal BK 149 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-580/2007.

⁷⁹ NEVERA, Andrius. Nusikalstamų veikų daugeto formos ir jų reikšmė baudmės skyrimui pagal naująjį Baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37), p. 7.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, Teismų praktika, 2005, nr. 22.

nukentėjusiojo asmens valią, t. y. nesutinkant vienam iš asmenų, dalyvaujančių lytiškai santykiaujant. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad asmens nesutikimas lytiškai santykiauti turi būti aiškiai išreikštas ir kaltininkas turi suvokti kito asmens nesutikimą⁸¹. Remiantis bendraisiais požymiais nesutikimas lytiškai santykiauti gali būti išreikštas įvairiai: žodžiu, raštu arba veiksmu (atstumiant, mušant, bėgant ir pan.). Tačiau tais atvejais kai pasinaudojama bejėgiška asmens būkle, ar santykiaujama su mažamečiu asmeniu, sutikimas ar nesutikimas neturi jokios teisinės reikšmės, kadangi tiek pirmu, tiek antru atveju žmogus apskritai negali išreikšti sutikimo, o jeigu gali ir išreiškia – toks sutikimas nėra pagrindas atlikti lytinį aktą ir yra laikomas išžaginiu. Sutikimas yra tinkamas tik tuo atveju, kai žmogus jį išreiškia niekieno nevaržomas ir tik tuo atveju kai jis gali jį išreikšti dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių. Jeigu asmuo išreiškia sutikimą lytiškai santykiauti po smurto panaudojimo jo atžvilgiu, toks sutikimas negali būti laikomas tinkamu⁸². Žmogus apimtas baimės arba sutrikus jo sveikatai gali nustoti priešintis arba išreikšti sutikimą lytiškai santykiauti. Toks sutikimas visais atvejais turi būti pripažįstamas niekiniu. Taip pat pažymėtina, jog asmuo turi suvokti veiksmų seksualinį pobūdį. Sutikimas gali būti tinkamai išreikštas tik tuo atveju, kai asmuo suvokia kokiems veiksams išreiškia sutikimą. Asmuo turi turėti bent menkiausią supratimą apie su juo ketinamų atlikti veiksmų pobūdį⁸³. Be to, svarbu pažymėti, jog nukentėjusiojo lytinių organų pažeidimo nebuvimas dar nereiškia, jog lytinis aktas buvo atliktas savanoriškai.⁸⁴

Siekiant tinkamai kvalifikuoti išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtį, būtina aiškiai ir nedviprasmiškai išanalizuoti pagrindinius šio nusikaltimo valios palaužimo būdus. Kaip jau minėta išžaginimas yra padaromas:

- 1) panaudojant fizinį smurtą;
- 2) panaudojant psichinį smurtą, kuris pasireiškia grasinimu tuoj pat panaudoti fizinį smurtą;
- 3) kitaip atimant galimybę priešintis;
- 4) pasinaudojant bejėgiška asmens būkle.

Fizinis smurtas išžaginimo sudėtyje. Iš esmės fizinis smurtas išžaginimo nusikalstamos veikos prasme yra atitinkamas sveikatos sutrikdymas arba fizinio skausmo sukėlimas nukentėjusiojo atžvilgiu, siekiant nuslopinti jo pasipriešinimą. Tai gali būti

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio mėn. 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje G. M. pagal BK 149 str. 1 dalį ir BK 150 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-538/2014.

⁸² CARD, CROSS, JONES. *Criminal law*. Oxford: Oxford University press, 2012, p. 333.

⁸³ *Ibid.* p. 334.

⁸⁴ WELCH, J. Mason. Rape and sexual assault. *BMJ*, 2007, 334(7604), p. 1154.

nukentėjusiojo asmens smaugimas, mušimas, sužalojimas ir pan⁸⁵. Prievartinis poveikis pirmiausia yra nukreiptas į nukentėjusiojo asmens kūną, kaip autonominę biologinę struktūrą, jo nusikalstamu rezultatu gali būti gyvybės atėmimas, sveikatos sutrikdymas, skausmo ar fizinių kančių sukėlimas, bejėgiškumo ar kitos nenatūralios būklės sukėlimas⁸⁶. Fizinis smurtas traktuojamas gana įvairiai: 1) bet koks neteisėtas ir pavojingas tiesioginis ir išorinis poveikis žmogaus organizmui (gyvybei ir sveikatai), žmogaus teisėms ir laisvėms; 2) bet koks fizinės jėgos panaudojimas kito žmogaus atžvilgiu; 3) bet koks fizinis poveikis žmogui, sukeliantis skausmą bei atitinkamus padarinius ir pan.⁸⁷. Kai fizinio smurto panaudojimas sukelia asmens mirtį arba sunkų sveikatos sutrikdymą, tokiu atveju išžaginimas yra kvalifikuojamas kaip nusikaltimo gyvybei arba sveikatai sutaptis⁸⁸. Tai reiškia, kad išžaginimo metu naudojamas fizinis smurtas apima bet kokią sveikatos sutrikdymą, išskyrus sunkų sveikatos sutrikdymą, kurio požymiai yra numatyti LR BK 135 str. Jeigu fizinis smurtas naudojamas ne pasipriešinimui įveikti, o kitais tikslais (pvz. siekiant atkeršyti), tokiu atveju smurto panaudojimas kvalifikuojamas kaip atskiras nusikaltimas⁸⁹. Pačia bendriausia prasme nukentėjusiojo asmens sveikatos sutrikdymas gali pasireikšti tiek veikimu, tiek neveikimu. Paprastai fizinis smurtas pasireiškia veikimu, t.y. aktyviais veiksmais. Išoriškai veikimas pasireiškia judėjimu, t. y. nusikalstamas veikimas daromas atskirais kūno judesiais pagal natūralius mechanikos dėsnius, sukeliant pokyčius išorinėje aplinkoje⁹⁰. Tačiau sveikatos sutrikdymas gali būti padaromas ir neveikimu, t.y. pasyviais veiksmais, tyčia nesiimant tam tikrų veiksmų, kurie užkirstų kelią galimam ir objektyviai įmanomam sveikatos sutrikdymui.

Grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą išžaginimo sudėtyje. Grasinimas gali būti išreikštas žodžiu grasinant sumušti, sužaloti arba nužudyti arba veiksmais (konkliudentiniais veiksmais, gestais leidžiama suprasti jog tuoj pat bus panaudotas fizinis

⁸⁵ ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2009, p. 179.

⁸⁶ FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al.* *Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 138.

⁸⁷ ALIUKONIENĖ, Rita. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 (87), p. 25.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, Teismų praktika, 2005, nr. 22.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ ALIUKONIENĖ, Rita. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 (87), p. 24.

smurtas). Toks grasinimas turi būti konkretus ir realus, kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad jis bus realizuotas. Tokiais savo veiksmais kaltininkas sukelia baimės jausmą nukentėjusiajam, kurį jis turi suprasti jį kaip realią grėsmę savo ar sau artimo asmens gyvybei ar sveikatai tuoj pat⁹¹. Be to vertinant grasinimo realumą bei konkretumą svarbu pažymėti, jog pastarojo realumui įvertinti turi būti sprendžiama ne tik pagal grasinimo turinį, bet ir pagal jo išreiškimo situaciją, nukentėjusiojo asmens subjektyvųjį suvokimą bei atitinkamų aplinkybių objektyvųjį vertinimą. Priklausomai nuo situacijos, nukentėjusiojo asmens brandos lygį, konkretus grasinimas gali būti vertinamas nevienareikšmiškai.⁹² Tačiau visais atvejais turi būti grasinama panaudoti fizinį smurtą tuoj pat, nedelsiant, o ne ateityje. Negali būti grasinama paskleisti kompromituojančią, garbę ar orumą žeminančią žinią, sunaikinti turtą⁹³ tiek tuoj pat, tiek ateityje, kadangi priešingu atveju veika būtų kvalifikuojama kaip privertimas lytiškai santykiuoti pagal BK 151 str. Grasinimo esmė šio straipsnio prasme yra fizinio smurto panaudojimas prieš nukentėjusįjį ar jam artimą asmenį nedelsiant. Tokie grasinimai yra naudojami kaip ir psichinis smurtas, siekiant palaužti nukentėjusiojo valią ir tuo pasinaudojus su juo atlikti lytinį aktą. Taigi yra svarbus grasinimo išreiškimo laikas, visais atvejais jis turi būti išreikštas prieš atliekant nusikalstamą lytinį aktą arba jo metu, kadangi jo esmė yra nukentėjusiojo asmens pasipriešinimo įveikimas. Be to jei grasinama panaudoti fizinį smurtą prieš kitus asmenis, veika gali būti kvalifikuojama kaip išžagininimas tik tuo atveju, jei kitas asmuo yra toje pačioje vietoje kaip kaltininkas ir nukentėjusysis ar su juo palaikomas ryšys, grasinama prieš kitą žmogų smurtą panaudoti tuoj pat, jei nukentėjusysis nesutiks su kaltininko reikalavimais ir toks grasinimas palaužė nukentėjusiojo pasipriešinimą⁹⁴.

Taigi grasinimas, kaip išžagininimo sudėties objektyvusis požymis apima tik pagal savo pobūdį pavojingiausius grasinimus, kurie kelia realų pavojų nukentėjusiojo gyvybei ar sveikatai. Grasinimo paveiktas nukentėjusysis atsiduria būtinojo reikalingumo būklėje, ne savo noru, o paveiktas grasinimo, siekdamas išvengti padarinių, sutinka su kaltininko norais⁹⁵. Baudžiamosios teisės mokslininkų J. Nocius, R. Aliukonienės bei R.

⁹¹ ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2009, p. 180.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio mėn. 10 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje V. T. pagal BK BK 149 str. 3 dalį, 150 str. 3 dalį, bylos Nr. 2K-293/2014.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžagininimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, 2005, nr. 22.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 94.

Marcinauskaitės nuomone grasinimai yra laikomi psichiniu smurtu, t.y. psichine prievarta, kuri pasireiškia informacinio pobūdžio veikimu. Be abejonės pagal savo pavojingumą psichinis smurtas sukelia realius neigiamus padarinius nukentėjusiajam ir veikiant asmens savisaugos instinktui jo psichika yra pavojingai palaužiama. Kaip psichinės prievartos sinonimai baudžiamuosiuose įstatymuose vartojamos sąvokos „bauginimas“ ir „terorizavimas“. Tai pateisinama, tačiau šios sąvokos pasižymi ir tam tikru savitumu. Bauginimo sąvoka išreikia psichinės prievartos esmę, identifikuoja ją kaip veiką, nukreiptą į baimės jausmo sukėlimą kitam žmogui. Terorizavimas reiškia tą patį bauginimą (žodis „terror“ iš lotynų kalbos verčiamas kaip siaubas, baimė, išgąstis), bet kartu šioje sąvokoje galima įžvelgti tam tikrą pasikartojimą, kai grasinama ne vieną kartą⁹⁶. Taip pat grasinimas smurtauti gali būti įžvelgtas ir tokioje situacijoje, kai asmuo atlieka lytinį aktą pasinaudodamas tuo, kad nukentėjusysis jo bijo dėl ankstesnių smurtinių veiksmų⁹⁷. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris 2013 m. gegužės mėn. 28 d. nutartyje atmėtė kaltininkų kasacinį argumentą dėl to, kad teismai nepagrįstai kaip aplinkybę, atėmusią galimybę iš nukentėjusiosios pasipriešinti, inkriminavo smurtą, vykdytą praeityje prieš kitą asmenį – nukentėjusioji pavojaus nejautė, policijos nekvietė, nesišaukė pagalbos, negrįžo namo pas vaikus, nors pati nenurodė, ar vienintelį raktą nuo namų turėjo jos vyras, ar vaikai jos nebūtų įsileidę⁹⁸. Toji aplinkybė, jog nukentėjusioji nesišaukė pagalbos, nepasišalino iš įvykio vietos dar nesukelia pagrindo manyti, jog jai nebuvo sukeltas pakankamas baimės ir nesaugumo jausmas. Asmuo apimtas baimės gali patirti emocinį šoką, didelį stresą, dėl kurio jis gali nesiimti tam tikrų veiksmų. Kiekvieno žmogaus organizmas yra unikalus ir reaguoja į realią grėsmę įvairiai. Vien tos aplinkybės, jog nukentėjusysis nesipriešina, nepakanka teigti, jog pasipriešinimas nebuvo įveiktas pasitelkus grasinimus ar fizinį smurtą. Šiuo atveju pažymėtina, jog fizinis smurtas gali būti panaudotas ne tik prieš nukentėjusį asmenį praeityje, bet ir prieš kitą jam artimą asmenį. Taip pat tais atvejais kai lytinė prievarta yra tęstinio pobūdžio, nebūtina, kad kaltininkas kiekvieną kartą naudotų fizinį smurtą ir grasinimus, pakanka, kad jis tai darė anksčiau.

⁹⁶ FEDOSIUKAS, Olegas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001. t. 21(13), p. 103.

⁹⁷ FEDOSIUKAS, Olegas, et. al. *Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 141.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės mėn. 28 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje L. B. ir Ž. M. pagal BK 149 str. 2 dalį ir BK 180 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K- 293/2013.

Laikoma, kad nukentėjusiojo valia yra palaužta anksčiau naudoto smurto. Kaip jau minėta, neprieštaravimas kaltininko norams nepaneigia smurtinio veikos pobūdžio⁹⁹.

Išžaginimas kitaip atimant galimybę priešintis. Šis požymis apima visus kitus nukentėjusiojo asmens atžvilgiu atliekamus veiksmus, kuriais žmogui atimama laisvė jį surišant, uždariant tam tikroje patalpoje, apsvaiginant vaistais ar alkoholiu ir pan., siekiant palaužti jo valią lytiškai santykiauti arba sukelti bejėgišką nukentėjusiojo būklę. Kaip antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. gegužės 19 d. nutartyje nustatė, kad N. G. nuteistas už tai, kad 2006 m. kovo 27 d., apie 16 val., Šiaulių r., gyvenamojo namo kambaryje, būdamas apsvaigęs nuo psichiką veikiančių medžiagų (klijų), antklode užspaudęs nukentėjusios burną ir savo rankomis laikydamas nukentėjusios rankas, taip atimdamas galimybę nukentėjusiajai priešintis, lytiškai santykiavo vaginaliniu būdu su V. B. prieš jos valią¹⁰⁰. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2016 m. lapkričio 9 d. nutartyje nustatė, jog G. S. ir A. L. pagal BK 149 straipsnio 2 dalį ir 150 straipsnio 2 dalį nuteisti už tai, kad, veikdami bendrininkų grupe su R. P., išžagino ir seksualiai prievartavo nukentėjusiąją I. T. šiomis aplinkybėmis: 2009 m. vasario 7 d., laikotarpiu nuo 8.00 iki 13.00 val., bute, esančiame Kaune, būdami apsvaigę nuo alkoholio, turėdami tikslą išžaginti ir seksualiai prievartauti nukentėjusiąją I. T., **neišleido jos iš užrakinto buto, vertė ją prisipažinti padarius nebūtą nusikaltimą** – neva pavogus A. L. priklausančius 200 Lt, taip pat naudojo prieš ją psichologinį smurtą grasinant, kad už tariamai dingusius pinigus ji „turės atidirbti“, leidžiant suprasti, kad ji turės lytiškai santykiauti su bute esančiais asmenimis, taip sukeldami nukentėjusios baimę patirti fizinį smurtą ir atimant galimybę priešintis, R. P. jėga nuplėšus I. T. apatinius drabužius, jis vieną kartą patenkino lytinę aistrą su nukentėjusiaja oraliniu būdu prieš jos valią, po to G. S. jėga nusivedė I. T. į kambarį, kur vieną kartą lytiškai santykiavo su nukentėjusiaja pasinaudodami atimta galimybe nukentėjusiajai I. T. priešintis¹⁰¹.

Išžaginimas pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle. BK 149 str. 1d. įtvirtintas paskutinis alternatyvus išžaginimo padarymo požymis yra vertinamojo pobūdžio. Vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis – tai baudžiamajame įstatyme ir jurisprudencijoje universaliais kriterijais neapibrėžtas nusikalstamos veikos

⁹⁹ FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al. Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 141.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gegužės mėn. 15 d. nutartis, priimta baudžiamajoje byloje N.G. pagal BK 149 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-359/2007.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio mėn. 9 d. nutartis, priimta baudžiamajoje byloje G. S. A. L. ir R. P. pagal BK 149 str. 2 dalį, bylos Nr. 2K-317-303/2016.

sudėties požymis, kurio kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų faktų kontekste *ad hoc* jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone¹⁰². Taigi vertinamojo požymio buvimas ar nebuvimas yra sprendžiamas kiekvienu konkrečiu atveju, remiantis baudžiamojo įstatymo sistema, teismų praktikos suformuluotomis taisyklėmis, faktinėmis bylos aplinkybėmis bei kitomis, teisinę sąmonę formuojančiomis nuostatomis, paremtomis kitų mokslų žiniomis. Pagal teismų praktiką nukentėjusiojo bejėgiška būklė gali būti dėl: ligos, neįgalumo, senatvės, miego, praradus sąmonę, apalpus, dėl stipraus apsvaigimo nuo alkoholio, dėl stipraus apsvaigimo nuo narkotikų ar kitų psichiką veikiančių medžiagų ir pan.¹⁰³. Tačiau šių požymių negalima vertinti formaliai, kiekvienu konkrečiu atveju turi būti aiškiai nustatoma, jog būtent nusikaltimo padarymo metu asmuo dėl minėtų priežasčių buvo bejėgiškos būklės. Be kita ko, turi būti nustatytas kaltininko suvokimas, apie nukentėjusiojo asmens bejėgišką būklę nusikaltimo padarymo metu, t.y. kaltininkas turi suvokti, jog pasinaudoja nukentėjusiojo asmens bejėgiška būkle. Taigi bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle yra laikoma būsena, situacija, kai nukentėjusysis dėl minėtų psichinių ar fizinių ypatumų negali suvokti su juo atliekamų veiksmų pobūdžio ir esmės. Tačiau gali būti atvejų, kai asmuo suvokia jo atžvilgiu atliekamų veiksmų pobūdį, tačiau, dėl neįgalumo, sunkaus apsvaigimo ar kitų fizinės būklės ypatumų negali savarankiškai, veiksmais, aktyviai pasipriešinti kaltininkui ar net išreikšti sutikimą ar nesutikimą. Teismų praktikoje pripažįstama, jog pasinaudojimu asmens bejėgiška būkle yra laikomas mažamečio asmens išžaginimas¹⁰⁴. Lytinis santykiavimas abipusiu sutikimu, jei veika darantys asmenys yra sulaukę 14 metų amžiaus, nėra nusikalstama veika. Tačiau jei nukentėjusysis dėl psichinės ligos, socialinės brandos ar protinio vystymosi atsilikimo nesuvokia ar ne visai suvokia su juo atliekamų veiksmų pobūdį ar esmę, padaryta veika, atsižvelgiant į aplinkybes, gali būti vertinama kaip padaryta prieš nukentėjusiojo valią¹⁰⁵. Daugiausia klausimų dėl nukentėjusiojo asmens bejėgiškos būklės buvimo kyla, kai yra nustatoma, jog nukentėjęs asmuo buvo apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų, dėl ko iš

¹⁰²VERŠEKYS, Paulius. *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Daktaro disertacija, 2013, p. 67.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 224.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, 2005, nr. 22.

¹⁰⁵ FEDOSIUKAS, Olegas, et. al. *Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 141.

tikrųjų arba tariamai nukentėjęs asmuo buvo bejėgiškos būklės. Teismų praktikoje yra pripažįstama, kad bejėgiška būkle galima pripažinti tik sunkų apsvaigimą nuo minėtų medžiagų¹⁰⁶. Nukentėjęs asmuo nebūtinai turi būti be sąmonės, tačiau turi būti pakankamai sunkiai apsvaigęs jog galėtų aktyviai pasipriešinti ir išreikšti nesutikimą arba sutikimą lytiškai santykiauti. Teismų praktikoje bei teisės doktrinoje yra išskiriamas patologinis ir fiziologinis girtumas. Toks apsvaigimas gali būti savanoriškas bei priverstinis. Patologinis girtumas atsiranda nepriklausomai nuo išgerto alkoholio kiekio, kaip pripažįsta psichiatrai persipynus keliems išoriniams ir vidiniams faktoriams, veikiantiems organizmą. Be to, patologinis girtumas turi specifinius požymius, kurie padeda jį atskirti nuo fiziologinio girtumo (gilus miegas, aplinkybių neprisiminimas, pasimetimo būseną ir kiti požymiai, kuriais vadovaujasi medikai konstatuodami pataloginį girtumą)¹⁰⁷. Šie kriterijai yra taikomi asmens pakaltinamumo nustatymui, tačiau yra tinkami apskritai apsvaigimo fakto buvimo nustatymui. Asmens apsvaigimas yra fakto klausimas ir turi būti pilnai ištirtas bei nustatytas kiekvienu konkrečiu atveju. Vien ta aplinkybė, jog yra konstatuotas aukštas etilo alkoholio koncentracijos kiekis kraujyje nėra pakankamas pagrindas teigti, jog asmuo negalėjo suvokti jo atžvilgiu atliekamų veiksmų pobūdžio ar aktyviai jiems pasipriešinti, taip pat priešingai, esant nedideliame etilo alkoholio koncentracijos kiekiui kraujyje. Skirtingas išgertas alkoholio kiekis bei jo koncentracijos kiekis kraujyje nenulemia bejėgiškumo būklės buvimo. Vienam asmeniui išgėrus didelį kiekį alkoholio, ar pavartojus kitų narkotinių ar psichotropinių medžiagų, poveikis gali būti vienoks, o kitam asmeniui kitoks. Paprastai esant sunkiam apsvaigimui asmuo negali suvokti jo atžvilgiu atliekamų veiksmų pobūdžio bei aktyviai jiems pasipriešinti. Tačiau vien tuo požymiu remtis negalima, apsvaigimo sunkumas turi būti nustatomas individualiai sprendžiant apie bejėgiškumo būklės buvimo faktą. Bet koku atveju kaltininkas turi būti įsitikinęs, jog atlieka lytinį aktą prieš nukentėjusiojo asmens valią arba turi suvokti, jog nukentėjęs yra sunkiai apsvaigęs ir jo sutikimas lytiškai santykiauti gali būti iškreiptas bejėgiškos būklės. Šiuo atveju neturi reikšmės, ar asmuo buvo priverstinai apsvaigintas kaltininko, siekiant lytiškai santykiauti bei tokiu būdu pasiekti jo bejėgiškumo būklę ar palaužti jo valią lytiškai santykiauti, ar nukentėjęs pats savanoriškai apsisvaigino siekdamas ar nesiekdamas lytiškai santykiauti. Sutikimo buvimas prieš apsvaigimą, nereiškia, jog sutikimas lytiškai santykiauti išliko sunkiai apsvaigus, kadangi sunkiai apsvaigęs nukentėjęs asmuo yra bejėgiškos būklės ir dėl šios priežasties negali išreikšti sutikimo ar

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2001 m. birželio mėn. 5 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje A. Ž. pagal BK 104 str., bylos Nr. 2K-538/2001.

nesutikimo lytiškai santykiauti bei aktyviai pasipriešinti kaltininko atžvilgiu. Kadangi kaip jau minėta, sutikimas yra fakto klausimas ir vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju analizuojant nukentėjusiojo asmens būklę, veiksmus ar žodinę sutikimo ar nesutikimo išraišką. Teismų praktikoje apsvaigimas minėtomis sąlygomis yra pripažįstamas bejėgiška būkle. Kaip antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, jog A. N. nuteistas pagal BK 149 straipsnio 1 dalį už tai, kad ant kranto tvenkinio Kauno r., vykusių išgertuvių metu, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, pasinaudodamas dėl apsvaigimo nuo alkoholio nukentėjusiosios J. V. C. bejėgiška būkle, nuplėšdamas nuo jos sijoną ir apatines kelnaites, pakeldamas į viršų marškinėlius, atsegdamas liemenėlę, taip visiškai apnuogindamas nukentėjusiąją, atliko lytinį aktą prieš nukentėjusiosios J. V. C. valią, t. y. ją išžagino¹⁰⁸. Šiuo atveju pabrėžtina, jog nukentėjusiojo asmens bejėgiška būkle turi atsirasti ne dėl kaltininko veiksmų. Jei kaltininkas pats savo veiksmais, pvz. į gėrimą įbėręs narkotinių, psichotropinių ar panašių medžiagų, sukėlė bejėgišką nukentėjusiojo asmens bejėgišką būklę, o ne pasinaudojo dėl kitų aplinkybių atsiradusia nukentėjusiojo asmens būkle, tokie veiksmai turi būti laikomi išžaginimu kitaip atimant galimybę priešintis¹⁰⁹.

Apibendrinant svarbu pažymėti, jog išžaginimo sudėtyje numatyti objektyviosios pusės požymiai, apibūdinantys valios palaužimo būdus, yra alternatyvūs. Ši aplinkybė reiškia, jog išžaginimo kvalifikavimui pakanka bent vieno iš alternatyvaus būdo palaužiant nukentėjusiojo valią. Tačiau yra galimos situacijos kai nukentėjusiojo valia palaužiama keliais būdais. Visais atvejais kvalifikuojant kaltininko veiką turi būti tiksliai nustatytas tapatumas tarp atliktų veiksmų, bei BK 149 str. 1d. dispozicijoje įtvirtintų nusikalstamos veikos sudėtį sudarančių veiksmų. Kaip antai yra galimos situacijos kai kaltininkas veikos padarymo metu panaudoja ir fizinį smurtą ir grasinimus tuoj pat jį panaudoti, arba kitaip atimdamas galimybę priešintis panaudoja fizinį smurtą ar grasinimus. Tačiau tais atvejais kai yra pasinaudojama asmens bejėgiška būkle ir veikos padarymo metu yra tyčia sutrikdoma nukentėjusiojo asmens sveikata atskirais veiksmais jį mušant ar kitaip žalojant, tokie veiksmai turi būti kvalifikuojami, priklausomai nuo sveikatos sutrikdymo masto kaip nusikalstamų veikų sutaptis, kadangi šiuo atveju smurtas yra naudojamas ne nukentėjusiojo asmens pasipriešinimui įveikti. Pasinaudojant asmens bejėgiška būkle tuo ir pasižymi, jog nėra įveikiamas nukentėjusiojo asmens pasipriešinimas vien dėl tos priežasties, kad jis objektyviai neegzistuoja.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 20 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje A. N. pagal BK 149 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-591/2011

¹⁰⁹ FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al. Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 145.

Pažymėtina, kad pagal LR BK 149 str. lytinis santykiavimas panaudojant apgaulę, piktnaudžiaujant pasitikėjimu, pavyzdžiui, apgaulingai žadant vesti, amžinai mylėti ir pan., kai taip pasiekiamas partnerio sutikimas, nėra laikomas išžaginiu¹¹⁰. Lytinis santykiavimas pasitelkiant apgaulę nėra laikoma išžaginiu, kadangi tokiu būdu nėra panaudojama nei psichinė, nei fizinė prievarta nukentėjusiojo atžvilgiu. Paprasčiausiai nukentėjęs asmuo yra apgaunamas, siekiant su juo lytiškai santykiauti, nors ir jo sutikimas yra iškreiptos valios padarinys. Taipogi kaltininkas neturi tyčios prievarta atlikti lytinio akto, o paprasčiausiai apgaulės būdu pasiekia savo tikslą. Toks kaltininko elgesys gali būti pripažįstamas ydingu tik moralės bei dorovės normų pažeidimu.

Pagal LR BK 149 str. išžagavimo nusikalstamos veikos sudėtis yra formalioji. Nusikalstamos veikos baigtinumo momentas yra siejamas su fiziniu ar psichinio smurto panaudojimu, kitokiu atėmimu galimybės priešintis ar pasinaudojimu bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle bei vaginalinio lytinio akto atlikimu prieš nukentėjusiojo asmens valią. Taigi veika laikoma baigta nuo varpos įvedimo į moters makštį. Šios veikos padariniai gali būti įvairūs ir yra už nusikalstamos veikos ribų bei kvalifikuojami atskirai kaip nusikalstamų veikų sutaptis. Kaip antai, jeigu nukentėjusysis yra susargdinamas sunkia nepagydoma liga (pvz. Žmogaus imunodeficito virusu), jeigu nukentėjusiajam yra sunkiai sutrikdoma sveikata, išžagavimo būdas ar panaudotos priemonės sukelia nukentėjusiojo mirtį ir pan. Šiuo atveju padariniai gali būti labai nutolę nuo išžagavimo padarymo momento, dėl ko pagrindžiama išžagavimo nusikalstamos veikos traktuotė kaip formalios. Priklausomai nuo veiksmų atlikimo pobūdžio bei tyčios kryptingumo išžaginimas bei kita nusikalstama veika, kuri padaroma prieš, išžagavimo metu, ar po jo ir jinais nėra susijusi su nukentėjusiojo pasipriešinimo įveikimu, valios palaužimu bei siekiu lytiškai santykiauti, gali būti kvalifikuojama kaip realioji arba idealioji nusikalstamų veikų sutaptis. Tais atvejais kai asmuo lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju ir iš karto po to tenkino lytinę aistrą arba atvirksčiai, padarytos veikos sudaro idealiąją išžagavimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sutaptį. Jeigu lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas padaryti keliomis skirtingomis veikomis ir tarp jų yra laiko tarpas, padarytos veikos sudaro realiąją nusikaltimų sutaptį¹¹¹. Be to, pažymėtina, kad jeigu asmuo lytiškai

¹¹⁰ ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2009, p. 181.

¹¹¹ FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al.* *Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 169.

santykiu su keliais nukentėjusiais, padarytos veikos sudaro nusikaltimų sutaptį ir kiekvieno nukentėjusiojo išžaginimas kvalifikuojamas kaip atskiras nusikaltimas¹¹².

Tais atvejais, kai yra panaudojamas tik fizinis ar psichinis smurtas siekiant lytiškai santykiuoti, veika yra kvalifikuojama kaip pasikėsinimas išžaginti pagal BK 22 str. 1 d. bei BK 149 str. atitinkamą dalį. Be to, pasikėsinimu išžaginti gali būti pripažinti seksualinio prievartavimo veiksmai siekiant išžaginti.¹¹³ Kalbant apie savanorišką atsisakymą pabaigti nusikaltimą, kuris įtvirtintas LR BK 23 str. 1 d., svarbu pažymėti, jog savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikaltimą yra tada, kai asmuo savo noru nutraukia pradėtą nusikalstamą veiką suvokdamas, kad gali ją pabaigti. Taigi turi būti nustatyta, jog kaltininkas objektyviai turėjo galimybę pabaigti nusikaltimą ir tai suvokė. Išžaginimo atveju savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką yra galimas tik esant minėtom sąlygom ir tik iki lytinio akto pradžios kol išžaginimas nėra baigtas, t.y. iki varpos įvedimo į makštį. Be to, gali būti atvejų, kai lytiškai santykiuojama abipusišku sutikimu, tačiau lytinio akto metu, nukentėjusiajam priešinant ar nesutinkant atlikti tam tikrų veiksmų, BK 149 str. prasme – atlikti ar tęsti vaginalinį lytinį aktą, savanoriškas lytinis santykiavimas gali peraugti į išžaginimą, jo metu atlikus išžaginimo sudėtyje numatytus objektyviuosius veiksmus.

Užsienio valstybių išžaginimą draudžiantys baudžiamieji įstatymai numato tiek panašius tiek iš esmės skirtingus išžaginimo objektyviosios pusės požymius. Kaip antai Lenkijos BK 197 str., numato, jog išžaginimo objektyviąją pusę sudaro fizinio ar psichinio smurto panaudojimas ar apgaulės pasitelkimas, siekiant lytiškai santykiuoti. Šio nusikaltimo padariniai yra už nusikalstamos veikos sudėties ribų ir kvalifikuojami atskirai. Lytinis santykiavimas BK 197 str. prasme apima bet kokią lytinį santykiavimą, tiek vaginalinį, tiek oralinį, tiek analinį lytinį santykiavimą. Oraliniu lytiniu santykiavimu yra laikomas varpos įvedimas į nukentėjusiojo asmens burną ir tokiu būdu atliekamas lytinio organo dirginimas, tuo tarpu analiniu lytiniu santykiavimu yra laikomas varpos dirginimas išeinamojoje angoje. Fizinio smurto bei psichinio smurto panaudojimas yra suprantamas analogiškai kaip ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme¹¹⁴. Esminis skirtumas yra tas, jog išžaginimas gali pasireikšti panaudojant apgaulę. Apgaulė BK 197 str. prasme gali būti suprantama kaip esminė ir neesminė bei siejama su nukentėjusiojo suklaidinimu.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio mėn. 20 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje A. B. pagal BK 149 str. 4 dalį ir BK 150 str. 4 dalį, bylos Nr. 2K-583/2012.

¹¹⁴ RAGLEWSKI, Janusz. *Prawo karne – czesc szzegolna. Komentarz. T.2, WYD. 2.* Karkow: Zakamycze, 2006, p. 9.

Apgaulė šio straipsnio prasme pasireiškia tuo, kad nukentėjusysis yra suklaidinamas kaltininko, kuris pasinaudoja tokia situacija, siekdamas lytiškai santykiuoti arba nukentėjusysis yra suklaidintas kitų aplinkybių, savo klaidingo įsivaizdavimo apie tam tikras objektyvias aplinkybes, ir kaltininkas žinodamas tą faktą, tuo pasinaudoja. Kaip pavyzdys yra pateikiama situacija, kai nukentėjusysis lytiškai santykiauja su asmeniu, kuris turi brolių dvynį, ir esmine apgaule būtų laikoma situacija, kai kitas brolis dvynys lytiškai santykiautų su nukentėjusiuoju¹¹⁵. Taip pat situacija, kai asmeniui, kuris verčiasi prostitucija nėra sumokami pinigai už lytinį santykiavimą, kadangi pagrindiniu motyvu išreikšti sutikimą buvo būtent siekis užsidribti pinigus. Be to apgaule yra laikomas slaptas nukentėjusiojo asmens apsvaiginimas, t.y. kai tam tikra medžiaga yra pridedama į gėrimą, maistą ir pan., ir nukentėjusysis apie tai nežino. Kiek siauresnę apgaulės sąvoką pateikia Rusijos BK 131 str., apgaulė gali būti laikoma išžaginimo objektyviosios pusės elementu tik tuo atveju, kai yra esminė¹¹⁶. Asmens, esančio bejėgiškos būklės, išžaginimas, yra laikomas atskiru nusikaltimu ir nėra laikomas išžaginimu ir kvalifikuojamas pagal BK 198 str. Toks nusikaltimas nėra laikomas išžaginimu, kadangi nėra panaudojamas fizinis ar psichinis smurtas – kaltininkas paprasčiausiai pasinaudoja asmens bejėgiška būkle. Tuo atveju jeigu yra panaudojamas psichinis ar fizinis smurtas, nepriklausomai nuo to ar siekiant lytiškai santykiuoti, ar dėl kitokių motyvų, tokie veiksmai yra kvalifikuojami atskirai kaip nusikalstamų veikų sutaptis. Taip pat Lenkijos BK 197 str., Latvijos BK 159 str., Rusijos BK 131 str., Estijos BK 141 str. Norvegijos BK 192 str. nėra numatytas išžaginimas kitaip atimant galimybę priešintis. Remiantis Latvijos BK 159 str. 3 d. esminis skirtumas yra tas, jog straipsnio 3 dalyje yra numatyta materialioji nusikalstamos veikos sudėtis, kurioje yra įtvirtinti sunkūs padariniai, kuriuos sukėlė išžaginimas (pvz. nukentėjusiojo susargdinimas ŽIV)¹¹⁷. Be to pagal Rusijos BK 131 str. 2 d., 3 d. ir 4 d. išžaginimas irgi yra laikomas materialia nusikalstamos veikos sudėtimi, kadangi siekiant kvalifikuoti išžaginimą pagal šias dalis turi būti nustatyti baudžiamajame įstatyme numatyti pavojingi padariniai (sunkus sveikatos sutrikdymas, susargdinimas venerine liga, neatsargus nukentėjusiosios gyvybės atėmimas), kuriuos sukėlė pats išžaginimas ar išžaginimo būdas. Pagal Estijos BK 141 str. išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtyje numatytas lytinis santykiavimas kaip veikos objektyvusis požymis yra suprantamas kaip apimantis ne tik vaginalinį lytinį aktą, bet ir oralinį ar analinį lytinį santykiavimą. Estijos

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ ДЪЯКОВ, Сергей, *et. al. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. 4-е издание, переработанное и дополненное.* Москва: Юриспруденция, 2016, p. 295.

¹¹⁷ *Criminal code of the Republic of Latvia*, Riga, 2006.

BK 141 str. 1 d. yra numatyta formalioji nusikalstamos veikos sudėtis, kurios objektyviają pusę sudaro analogiškai LR BK 149 str. 1 d. požymiai, išskyrus išžaginimą kitaip atimant galimybę priešintis. Estijos BK 141 str. 2 d. yra numatyta materialioji nusikalstamos veikos sudėtis, kurią apibūdina veika, padariniai bei priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių. Padariniai šioje dalyje yra aiškiai apibrėžti ir sudaro baigtinį sąrašą. Prie tokių padarinių yra priskiriama nukentėjusiojo asmens mirtis, savižudybė arba pasikėsinimas nusižudyti bei sukelta didelė, rimta žala nukentėjusiojo sveikatai. Visus šiuos padarinius turi sukelti būtent pats išžaginimas arba jo būdas. Pažymėtina, kad nukentėjusiojo mirtis neturi būti suprantama kaip nužudymas. Šio straipsnio prasme mirtis turi kilti dėl išžaginimo ir nėra prilyginama nužudymui. Kaip antai gali būti pasitelktas toks lytinio santykiavimo būdas, kuris sukelia sunkius padarinius, dėl kurių nukentėjusįjį asmenį ištinka mirtis¹¹⁸. Norvegijos BK 192 str. numato, jog išžaginimu yra laikomas bet koks lytinis santykiavimas, panaudojant fizinę ar psichinę prievartą, arba pasinaudojant bejėgiška asmens būkle, t.y. pasinaudojant situacija, kai asmuo negali priešintis ar suprasti su juo atliekamų veiksmų prasmės. Išskirtinis nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymis yra tas, jog išžaginimu yra laikomas privertimas tarpusavyje lytiškai santykiauti kitus asmenis, tuoj pat panaudojant fizinę arba psichinę prievartą, t.y. grasinimą tuoj pat panaudoti fizinę prievartą, jų atžvilgiu, arba privertimas lytiškai santykiauti smurtiniu būdu, t.y. kaltininkas naudoja psichinę arba fizinę prievartą kito asmens atžvilgiu, siekiant jį priversti trečio asmens atžvilgiu atlikti analogiškus išžaginimo veiksmus¹¹⁹. Panašiai kaip Estijos Respublikoje, Norvegijoje išžaginimas gali būti laikomas tiek formaliąja, tiek materialiąja nusikalstama veika. Taip pat numatyti panašūs padariniai, t.y. sunki, didelė žala nukentėjusiojo asmens kūnui ar sveikatai kurią sukėlė išžaginimas arba nukentėjusiojo mirtis. Norvegijos baudžiamajame įstatyme pažymima, kad susargdinimas sunkia lytiškai plintančia liga, kaip taisyklė infekcine liga yra visais atvejais laikomas padariniu, sukeliančiu sunkią, didelę žalą nukentėjusiojo asmens sveikatai. Pagal Vokietijos federacinės Respublikos BK 177 str. išžaginimo nusikalstamos veikos sudėties objektyviają pusę sudaro išžaginimo bei seksualinio prievartavimo veiksmai. Šis nusikaltimas gali pasireikšti lytiškai santykiaujant vaginaliniu, analiniu arba oraliniu būdu, ar kitokio fizinio sąlyčio būdu dirginant nukentėjusiojo ar kaltininko kūną, jeigu tas dirginimas turi seksualinį pobūdį. Visais atvejais svarbu nustatyti, jog kaltininkas nukentėjusiojo atžvilgiu panaudoja fizinę ar psichinę prievartą, nesant jo sutikimo, atlieka

¹¹⁸ *Уголовный кодекс Эстонии. RTI, 2001.*

¹¹⁹ *Criminal code of the Kingdom of Norway. Oslo, 1994.*

minėtus veiksmus. Pažymėtina yra tai, jog Vokietijos BK numato objektyvios pusės požymį – pasinaudojimą situacija, kurioje nukentėjusysis yra nesaugus arba priklauso nuo kaltininko malonės. Iš esmės šio požymio turinys yra panašus į LR BK 151 str. 1 d. įtvirtintą objektyviosios pusės požymį – privertimą lytiškai santykiuoti pasinaudojant asmens priklausomumu. Bejėgiškos būklės asmens išžaginimas yra laikomas atskiru nusikaltimu žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir nekvalifikuojamas pagal Vokietijos BK 177 str. Didžiosios Britanijos baudžiamasis įstatymas, draudžiantis išžaginimą, ypatingai akcentuoja nukentėjusiojo asmens sutikimo buvimą. Akivaizdu, jog vien fizinės ar psichinės prievartos panaudojimo nepakanka teigti, jog asmens atžvilgiu yra atliekami išžagavimo veiksmai. Atvejais, kai asmens atžvilgiu yra naudojama prievarta jo noru, esant tam tikroms sadistinio-mazochistinio lytinio santykiavimo apraiškoms, kai partneriai lytiškai pasitenkina tuo atveju, kai yra pasitelkiama fizinė prievarta apimanti fizinio skausmo sukėlimą arba nežymų partnerio sveikatos sutrikdymą neturi būti laikomas išžaginimu. Tokie veiksmai yra atliekami ne pasipriešinimui įveikti, bet siekiant patenkinti savo iškreiptus norus. Vadovaujantis LAT senato nutarimo 6 punktu, tokių atvejų negalima vertinti kaip išžagavimo¹²⁰. Tačiau priklausomai nuo padarinių bei tyčios kryptingumo, tokie veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip kokybiškai kitokia nusikalstama veika žmogaus sveikatai, garbei ar orumui. Didžiosios Britanijos baudžiamosios teisės mokslininkai iškelia kelis išžagavimo objektyviajai pusei būdingus elementus¹²¹. Visų pirma, nukentėjusiojo atžvilgiu atliekami veiksmai turi būti seksualinio pobūdžio. Veiksmų seksualinis pobūdis yra suprantamas kaip dirginimas, lietimasis arba bet koks kitas veiksmas, kurį vidutinis asmuo gali suvokti kaip turintį seksualinį pobūdį. Tokių veiksmų suvokimas kaip seksualinio pobūdžio veiksmų gali priklausyti nuo aplinkybių, tikslų, tarpusavio santykių, kuriomis yra atliekami minėti veiksmai¹²². Taip pat tokiems veiksams yra priskirtini seksualinio pobūdžio veiksmai, kurių asmuo nesuvokia kaip tokių, tačiau pagal savo esmę tokie veiksmai laikytini seksualinio pobūdžio. Taigi seksualiniam veiksmų pobūdžiui nustatyti nepakanka vien subjektyvaus asmens suvokimo, veiksmai turi būti įvertinti ir objektyviai. Antra, turi būti nustatyta, jog asmuo atlieka minėtus veiksmus, be jokių abejonių žinodamas, jog nėra kito asmens sutikimo, kurį sudaro galėjimas bei laisvė išreikšti sutikimą tų veiksmų atlikimui¹²³. Galėjimas išreikšti sutikimą iš esmės yra

¹²⁰ FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al. Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 139.

¹²¹ CARD, CROSS, JONES. *Criminal law*. Oxford: Oxford University press, 2012, p. 327.

¹²² *Ibid.*, p. 329, 330.

¹²³ *Ibid.*, p. 331-336.

siejamas su nukentėjusiojo asmens veiksmu, o laisvė išreikšti sutikimą reiškia, jog asmuo išreiškia sutikimą be jokios fizinės ar psichinės prievartos, t.y. laisva valia ir be spaudimo. Pažymėtina, kad pagal Anglijos baudžiamąją teisę psichinė prievarta baudžiama kaip įžeidimas veiksniu, kuris kelia kitam neteisėto smurto baimę¹²⁴. Pagal Jungtinių Amerikos Valstijų kodekso 920 paragrafo, 120 straipsnį išžaginimas, kaip ir Didžiojoje Britanijoje yra suprantamas kaip prievartinis, smurtinis lytinis santykiavimas vaginaliniu, oraliniu ar analiniu būdu, kai nukentėjusiojo asmens atžvilgiu yra panaudojama neteisėta prievarta, fizinė prievarta, sukelianti ar galinti sukelti nukentėjusiojo mirtį, psichinė prievarta pasireiškianti grasinimais arba asmens palikimu situacijoje, kurioje jam kyla mirties, sunkaus sveikatos sutrikdymo grėsmė, arba asmens pagrobimas įkaitu. Taip pat išžaginimu yra laikomas lytinio santykio atlikimas su asmeniu netekusiu sąmonės arba prievarta ar grasinimu nedelsiant panaudoti prievartą asmens atžvilgiu, siekiant sugirdyti narkotines, psichotropines ar kitokias panašias medžiagas, tiek nukentėjusiajam sutinkant ar jam nežinant sugirdomos, suleidžiamos narkotinės, psichotropinės ar kitokios panašios medžiagos, siekiant sukelti nukentėjusiojo asmens bejėgišką būklę bei atlikti lytinį aktą.¹²⁵ Seksualinio prievartavimo kaip išžaginimo objektyviosios pusės elementą, apibūdina šie veiksmai: lytinis santykiavimas pasitelkiant grasinimus ar sukeliant nukentėjusiam asmeniui baimės jausmą, panaudojant fizinį smurtą, pasitelkiant apgaulę, kurios pagalba kaltininkas apsimeta kitu asmeniu arba sudarant tikėjimą, jog seksualinio prievartavimo veiksmai atliekami dėl profesinių pareigų.¹²⁶ Išžaginimo sudėties objektyviąją pusę iš esmės sudaro du elementai, kurie atitinka aukščiau minėtus kriterijus. Pirma, išžaginimas objektyviai pasireiškia atliekant bet kokią iš minėtų veiksmų siekiant lytiškai santykiauti, arba, antra, siekiant atlikti seksualinio pobūdžio kontaktą. Lytinis santykiavimas yra suprantamas kaip varpos kontaktas su makštimi, išange ar nukentėjusiojo asmens burna, siekiant dirginti lytinį organą arba varpos, makšties, išangės ar burnos dirginimas kita kūno dalimi ar bet koku daiktu siekiant įžeisti, sumenkinti ar tvirkinti kitą asmenį, arba siekiant patenkinti savo ar kito asmens lytinę aistrą. Seksualinio pobūdžio kontaktas yra suprantamas kaip nukentėjusiojo asmens lietimasis arba privertimas jį liesti kaltininko ar kito asmens krūtinę, sėdmenis, lytinius organus, vidinę šlaunų dalį ar kirkšnį tiesiogiai ar per drabužius, siekiant minėtų tikslų. Taigi remiantis JAV įstatymu, draudžiančiu išžaginimą,

¹²⁴ FEDOSIUKAS, Olegas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001. t. 21(13), p. 104.

¹²⁵ *United State Code*. Legal Information Institute, 2011.

¹²⁶ *Ibid.*

iš esmės darytina išvada, jog išžaginimu yra laikomi bet kokie veiksmai, turintys seksualinės agresijos požymių.

Taigi pačia bendriausia prasme išžaginimo objektyviają pusę apibūdina tik viena veika – lytinis santykiavimas, bei alternatyvūs valios palaužimo būdai. Išžaginimo nusikaltimas objektyviai pasireiškia prievartiniu lytiniu santykiavimu, fizinio arba psichinio smurto panaudojimu, siekiant įveikti nukentėjusiojo asmens pasipriešinimą bei prieš jo valią lytiškai santykiauti. Atskirų valstybių baudžiamieji įstatymai numato įvairius kitokius veikos padarymo būdus, kurie pasitelkiami nukentėjusiojo pasipriešinimui įveikti. Be to lytinis santykiavimas yra suprantamas nevienareikšmiškai – kaip vaginalinis natūralus lytinis aktas arba kaip apimantis oralinį bei analinį lytinį santykiavimą. Daugumoje valstybių išžaginimas yra formali nusikalstamos veikos sudėtis ir laikomas baigtu nuo varpos įvedimo į makštį, išangę arba burną. Valstybėse, kuriose išžaginimas yra suprantamas plačiąja prasme kaip apimantis lytinės aistros tenkinimą kitokio fizinio sąlyčio būdu, nebūtinai yra siejamas su lytiniu santykiavimu. Veikos kvalifikavimui pakanka seksualinio veiksmų pobūdžio.

3. Subjektyviųjų išžaginimo sudėties požymių analizė pagal Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus.

3.1. Išžaginimo subjektas

Kvalifikuojant nusikalstamą veiką nepakanka nustatyti vien jos objektyviusius požymius, be kita ko būtina nustatyti veikos subjektą bei subjektyviąją nusikalstamos veikos pusę. Anot baudžiamosios teisės mokslininkų M. Apanavičiaus ir V.Pavilionio nusikaltimo kvalifikavimo procesą sudaro tapatumo nustatymas tarp padarytos nusikalstamos veikos bei faktinių konkretaus nusikaltimo aplinkybių, kurias sudaro tiek objektyvieji, tiek subjektyvieji požymiai. Kvalifikavimo procesą apima ir nustatyto tapatumo įtvirtinimas konkrečiame procesiniame dokumente. Išžaginimo subjektyviusius požymius sudaro nusikalstamos veikos padarymo subjektas bei subjektyvioji pusė. Jeigu remiantis objektyviąja veikos puse yra nustatomas pavojingumo visuomenei bei saugomoms vertybėms laipsnis, veikos pasireiškimo dėsningumai objektyvioje tikrovėje, tai būtent subjektyvioji pusė yra vienas iš pagrindinių rodiklių, nurodančių kaltininko asmenybės pavojingumą bei jo kaltės turinį kartu su kitom aplinkybėm, kaip antai asmens polinkiu nusikalsti ateityje, paskatas, palenkusias padaryti konkretų nusikaltimą, brandos lygį ir pan. Nusikalstamos veikos subjektas baudžiamąja teisine prasme yra asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, t.y. tiesiogiai padaręs nusikalstamos veikos sudėties dispozicijoje numatytus objektyviusius požymius, organizavęs, padėjęs ir (arba) kurstęs šių veiksmų padarymą. Nusikalstamos veikos subjektu gali būti tiek pavienis asmuo, tiek BK bendrojoje dalyje numatytus požymius atitinkanti asmenų grupė (bendrininkai), tiek juridinis asmuo, kurio subjektiškumą baudžiamąja teisine prasme nustato LR BK 20 str. ir baudžiamosios atsakomybės būtinoji sąlyga, numatyta konkrečiame BK specialiosios dalies straipsnyje. Fizinis asmuo, kaip baudžiamosios atsakomybės subjektas gali būti tiek bendruosius baudžiamosios atsakomybės požymius atitinkantis, tiek be bendrųjų turintis specialiuosius požymius. Pačia bendriausia prasme nusikalstamos veikos subjektu gali būti pakaltinamas arba ribotai pakaltinamas asmuo sulaukęs 16 metų amžiaus. Kaip antai išžaginimo nusikalstamos veikos sudėties subjektu, remiantis LR baudžiamuoju įstatymu, gali būti fizinis asmuo, bendrininkų grupė bei juridinis asmuo.

Fizinis asmuo bei bendrininkai kaip išžaginimo subjektai. Kaip jau minėta, pačia bendriausia prasme, remiantis LR BK 13 str. 1 d., amžius, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus yra 16 metų. Tačiau, šio straipsnio 2 dalyje yra numatytos

išimtyis iš bendrosios normos, kai baudžiamoji atsakomybė asmeniui iškyla nuo 14 metų amžiaus. Būtent LR BK 13 str. 2 d. yra numatyta, jog asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo metu buvo suėję 14 metų, atsako už išžaginimą. Be kita ko, remiantis BK 17 bei 18 str., nusikalstamos veikos subjektu gali būti tik pakaltinamas arba ribotai pakaltinamas asmuo. Nustatant asmens pakaltinamumą yra pasitelkiama juridinio bei medicininio nepakaltinamumo kriterijų visuma. Medicininį nepakaltinamumo kriterijų sudaro įvairūs psichikos sutrikimai, kuriuos sukelia ligos. Juridinis nepakaltinamumo kriterijus susideda iš dviejų elementų - sugebėjimo suprasti savo veiksmų esmę ir sugebėjimo valdyti savo veiksmus. Negalėjimas suprasti savo veiksmų arba jų pasekmių pavojingumo arba priežastinio ryšio tarp elgesio ir pasekmių vadinamas intelektualiu, o negalėjimas jų valdyti, net ir suvokiant pavojingumą - valiniu juridinio kriterijaus požymiu¹²⁷. Asmuo laikomas pakaltinamu tik tuo atveju kai jis suvokia savo veiksmų žalingumą, pavojingumą, priešingumą teisei bei gali savarankiškai juos valdyti. Tuo tarpu ribotai pakaltinamu asmuo gali būti pripažįstamas tik teismo sprendimu, jeigu jis darydamas išžaginimą dėl psichikos sutrikimo, kuris nėra pakankamas pagrindas pripažinti jį nepakaltinamu, negalėjo visiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų. Be to pažymėtina, jog asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžiamas. Esant patologiniam apsvaigimui asmuo gali būti pripažįstamas ribotai pakaltinamu, jeigu dėl apsvaigimo buvo nustatytas ryškus psichikos sutrikimas, atitinkantis BK 18 str. 1 d. numatytus požymius. Taigi išžaginimo nusikalstamos veikos subjektu gali būti pakaltinamas arba ribotai pakaltinamas fizinis asmuo, sulaukęs 14 metų amžiaus. Tai gali būti ir asmuo, kuris su nukentėjusiuoju yra turėjęs lytinių santykių arba kurį su nukentėjusiuoju sieja draugystės, giminytės (pavyzdžiui, tėvas, dukra, brolis) ar net santuokiniai¹²⁸ (vyras, žmona) ryšiai¹²⁹. Be jokios abejonės juo gali būti abiejų lyčių asmenys¹³⁰. Be kita ko, LR BK nenumato viršutinės amžiaus ribos iki kurios asmuo galėtų būti traukiamas baudžiamojon

¹²⁷ ABRAMAVIČIUS, Armanas, et al. In *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 189, 190.

¹²⁸ TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process. Second ed.* Oxford: Oxford university press, 2000, p. 34.

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, 2005, nr. 22.

¹³⁰ ABRAMAVIČIUS, Armanas, et al. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004, p. 182.

atsakomybėn už išžaginimą. Taip pat pažymėtina, jog pagal LR BK išžaginimo subjektu gali būti tik priešingos lyties, nei nukentėjusysis, asmuo. Šis teiginys yra pagrindžiamas anksčiau išanalizuotu išžaginimo nusikalstamos veikos objektyviosios pusės pobūdžiu, kuris pasireiškia natūraliu vaginaliniu lytiniu santykiavimu tarp vyro ir moters. Tačiau išimtis iš šios taisyklės yra galima bendrininkavimo atveju. Bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK 13 str. numatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Bendrininkaujant padarytas išžaginimas yra tuo atveju, kai išžaginant susitarę dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra išžaginimo vykdytojai¹³¹. Būtent bendrininkavimo atveju, išžaginimo organizatorius, kurstytojas ar padėjėjas, išskyrus tiesioginį nusikaltimo vykdytoją, gali būti ir tos pačios lyties kaip nukentėjusiojo, asmuo.

Juridinis asmuo kaip išžaginimo subjektas. 2006 m. įsigaliojus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149 straipsnio pakeitimo įstatymui, kuriuo BK 149 str. buvo papildytas nauja 6 dalimi, išžaginimo subjektu gali būti ir juridinis asmuo¹³². Ši BK pataisa yra siejama su ES Tarybos 2003 m. gruodžio 22 d. pamatinio sprendimo dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija įgyvendinimu¹³³. Sprendimas nustato, jog seksualinis vaikų išnaudojimas ir vaikų pornografija yra sunkus žmogaus teisių ir pagrindinės vaiko teisės į auklėjimą ir harmoningą vystymąsi pažeidimas. Vaiku pagal šį sprendimą yra pripažįstamas fizinis asmuo iki 18 metų. Juridiniu asmeniu – bet kuris tokį statusą pagal galiojančius įstatymus turintis subjektas, išskyrus valstybės arba kitas viešąsias valdžios funkcijas vykdančias įstaigas, taip pat tarptautines organizacijas¹³⁴. Remiantis LR BK 20 str. juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas kai tokia galimybė yra numatyta atitinkamo BK specialiosios dalies straipsnio dalyje ir kai fizinis asmuo daro nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais, tiek individualiai, tiek juridinio asmens vardu, jeigu jis eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus jo vardu arba kontroliuoti jo veiklą. Pažymėtina, jog visi numatyti požymiai yra alternatyvūs ir juridinio asmens atsakomybės nustatymui pakanka bent vieno atitikmens šiems

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 1501 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 77-2961.

¹³³ Tarybos 2003 m. gruodžio 22 d. pamatinis sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija, Nr. 2004/68/TVR.

¹³⁴ *Ibid.*

požymiams. Be to, juridinis asmuo gali atsakyti už išžaginimą ir tuo atveju, jeigu jį juridinio asmens naudai arba interesais padarė darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl vadovo nepakankamos priežiūros ar kontrolės. Tokiu asmeniu gali būti ir samdomas darbuotojas¹³⁵. Lietuvos Respublikos BK 20 straipsnio 2 ir 3 dalyse išdėstytos juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos įtvirtina du juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės modelius: identifikacijos, arba korporacijos organų, teoriją ir „netinkamos juridinio asmens organizacijos“ teoriją, dar žinomą kaip *respondeat superior* doktriną¹³⁶. Pagal identifikacijos teoriją tam tikri darbuotojai yra suvokiami kaip turintys įgaliojimų bendrovėje tiek, kad jų veiksmai būtų vertinami kaip pačios bendrovės veiksmai. Pagal netiesioginės atsakomybės doktriną fizinio asmens, atstovaujančio juridiniam asmeniui, veika ir kaltė yra adaptuojama, transformuojama ir pritaikoma juridiniam asmeniui, kurio vardu ir interesais veikia šis asmuo¹³⁷. Hipotetiškai tokia situacija yra galima per pornografinio turinio objektų gamybą, kuomet juridinis asmuo prisidengdamas teisėta veikla, slaptai vykdo ir neteisėtą veiklą, susijusią su mažamečių ar nepilnamečių asmenų išnaudojimu pornografijai. Taigi už nepilnamečio ir mažamečio asmens išžaginimą atsako ne tik fiziniai asmenys, bet ir juridiniai asmenys¹³⁸. Remiantis BK 149 str. 6 d. pažymėtina, jog juridinis asmuo negali būti nusikalstamos veikos subjektu už pilnamečio asmens išžaginimą.

Lenkijos BK 10 str. 1 d. numato bendrąją taisyklę, jog baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei pagal Lenkijos Respublikos baudžiamąjį įstatymą iškyla asmeniui, sulaukusiam 17 metų amžiaus. Tačiau to paties straipsnio 2 d. numato, jog išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, kaltininko brandos lygį ir jo asmenines savybes, o ypač jeigu prieš tai kaltininkui jau buvo taikomos auklėjamojo ar baudžiamojo poveikio priemonės ir jų taikymas nepasiteisino, baudžiamoji atsakomybė už išžaginimą, numatyta Lenkijos BK 197 str. 3 d. arba 4 d. iškyla nuo 15 metų mažiau. Lenkijos BK 197 str. 3 d. bei 4 d. numato kvalifikuotą išžaginimą, kai yra bendrininkavimo požymių, mažamečio, t.y. jaunesnio negu 15 metų amžiaus asmens išžaginimas, priklausomo nuo kaltininko asmens, brolio ar sesers išžaginimas, taip pat išžaginimas itin žiauriai. Latvijos BK 11 str. numato analogišką, kaip

¹³⁵GRUODYTĖ, Edita., ŽIŽIENĖ, S. Juridinis asmuo – nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui subjektas. *Jurisprudencija*. 2009, 2(2), p. 202.

¹³⁶ *Ibid.*, p. 196.

¹³⁷ *Ibid.*, p. 197

¹³⁸FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al. Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 149.

LR BK baudžiamosios atsakomybės amžiaus, nuo kurio asmeniui kyla baudžiamoji atsakomybė ribą – 14 metų. Prancūzijos BK 122–8 str. numato, jog išžaginimo subjektu gali būti pripažįstamas asmuo, kuriam iki veikos padarymo sukako 13 metų. Pagal Estijos BK 10 str. bendroji amžiaus, nuo kurio gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, riba yra 15 metų. Tačiau išžaginimo subjektu gali būti asmuo sulaukęs 13 metų amžiaus. Baudžiamoji atsakomybė nuo 13 metų iškyla tik už pačius sunkiausius nusikaltimus, prie kurių priskiriamas ir išžaginimas. Norvegijos baudžiamasis kodeksas be jokių išimčių numato 15 metų amžiaus ribą, nuo kurios asmeniui kyla baudžiamoji atsakomybė.

Rusijos BK 20 str. 2 d. numato 14 metų baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą. Tačiau priešingai nei Lietuvoje, bei kitose analizuojamose valstybėse, pagal Rusijos baudžiamąjį įstatymą išžaginimo subjektas yra specialusis¹³⁹. Išžaginimo subjektu gali būti tik pakaltinamas vyriškosios lyties žmogus, sulaukęs 14 metų amžiaus. Šiuo atveju subjektas yra specialusis todėl, kad be bendrųjų baudžiamosios atsakomybės požymių – amžiaus bei pakaltinamumo – išžaginimo subjektas privalo turėti specialųjį požymį, t.y. būti vyriškos lyties. Moteris gali būti išžaginimo subjektu tik bendrininkavimo atveju kai įgyvendina viena iš išžaginimo objektyviosios pusės požymių: panaudoja fizinį smurtą, grasina tuoj pat panaudoti fizinį smurtą nukentėjusios arba kito asmens atžvilgiu arba sukelia nukentėjusios bejėgišką būklę tam, kad vyriškosios lyties bendrininkas atliktų su ja lytinį aktą. Kaip antai Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo F. Buvo pripažinta išžaginimo bendrininke, kadangi buvo nustatyta jog organizavo išžaginimą, aktyviai padėjo savo bendrininkui, t.y. nurengė nukentėjusiąją S., laikė ją, užkimšo jai burną, kad negalėtų šaukti bei kviestis pagalbos. Tokiu būdu F. padėjo įveikti nukentėjusios pasipriešinimą bei palengvino sąlygas bendrininkui atlikti lytinį aktą su S.¹⁴⁰. Be to pažymėtina, jog remiantis Rusijos federacijos BK, nėra numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė už išžaginimą.

14 metų baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą numato ir Vokietijos Federacinės Respublikos BK. Tačiau Vokietijos Nepilnamečių teismų įstatymas¹⁴¹, kuris papildė BK, numato, jog nepilnametis nuo 14 iki 18 metų gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik tuo atveju kai jis veikos padarymo metu buvo pakankamai brandus, kad suvoktų savo veiksmų neteisėtumą ir žinodamas bei suvokdamas tai, siekė neteisėtai veikti. Iš esmės Vokietijos baudžiamojoje teisėje keliamas ypatingas dėmesys nusikalstamos

¹³⁹ ДЪЯКОВ, Сергей, *et. al.* *Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. 4-е издание, переработанное и дополненное.* Москва: Юриспруденция, 2016, p. 298.

¹⁴⁰ Бюллетень Верховного Суда. *БВС РФ*, 2008. Nr. 5, psl. 10.

¹⁴¹ *Youth Courts Law.* Juris GmbH: Saarbrücken, 2014.

veikos subjekto brandumui veikos padarymo metu. Lietuvos Respublikos BK numato tik galimybę taikyti auklėjamojo poveikio priemones nusikaltusiam asmeniui, tačiau nekvestionuoja baudžiamosios atsakomybės atsiradimo pagrindo atsižvelgiant į nusikalstamos veikos subjekto brandą. Tuo tarpu Vokietijos BK asmens branda yra iškeliamą kaip būtinoji savarankiška sąlyga, kartu su amžiumi bei pakaltinamumu. Teismai kiekvieną kartą sprenddami dėl konkretaus nepilnamečio asmens kaltumo, turi įvertinti jo brandą nusikalstamos veikos padarymo metu. 1991 m. vokiečių mokslininkų grupė išskyrė savybes, kurios leistų įvertinti jaunuolio socialinę brandą ir pagal juos taikyti arba netaikyti jam jaunimo baudžiamosios atsakomybės ypatumus¹⁴². Visais atvejais turi būti atsižvelgiama į tai ar nepilnametis subjektas realistiškai planuoja savo gyvenimą, yra savarankiškas nuo tėvų, neformalių grupių, koks jo požiūris į mokslą ar darbą, kokių būdu save išreiškia išoriškai, ar yra noras palaikyti pastovius ryšius, atsižvelgiama į draugų ratą, ar seksas yra suvokiamas kaip būtinas ir siekiamas bet kokia kaina, orientuotas į dažną partnerių rotaciją ir pan.

Didžiosios Britanijos baudžiamasis įstatymas, draudžiantis išžaginimą numato 10 metų baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą. Škotijos baudžiamasis įstatymas numato dar mažesnę baudžiamosios atsakomybės amžių – asmuo gali būti nusikalstamos veikos subjektu nuo 8 metų amžiaus. Tačiau Škotijos baudžiamojo proceso kodeksas numato išimtį, jog asmens nesulaukusiam 12 metų mažiau, t.y. 8-12 metų amžiaus asmens atžvilgiu negali būti pradamas baudžiamasis persekiojimas¹⁴³. Tai reiškia, kad išžaginimas padarytas per ši amžiaus tarpą nėra persekiojamas baudžiamąja tvarka, tačiau toks nepilnametis yra pripažįstamas nusikalstamos veikos subjektu. Jungtinėje Karalystėje sprendžiant apie juridinio asmens atsakomybę atsižvelgiama į pakankamos priežiūros arba kontrolės kriterijus, kurie yra esminiai sprendžiant juridinio asmens baudžiamumą už jo darbuotojo ar atstovo nusikalstamą veiką. Jeigu kompanija įrodo, kad ėmėsi visų būtinų priemonių, kad užkirstų kelią galimoms nusikalstamoms veikoms, ir šios priemonės pripažįstamos kaip efektyvios bei pakankamos, bendrovė nėra atsakinga už jos darbuotojo ar atstovo padarytą nusikalstamą veiką¹⁴⁴. Jungtinėse Amerikos Valstijose 33 valstijos nenumato minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus, teoriškai sudarydamos

¹⁴² USELĖ, Laura, DOBRYNINA, Margarita. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 29.

¹⁴³ *Criminal Procedure (Scotland) Act*, Sections 41 and 41A(1)-(2).

¹⁴⁴ GRUODYTĖ, Edita., ŽIŽIENĖ, S. Juridinis asmuo – nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui subjektas. *Jurisprudencija*, 2009, 2(2), p. 198.

galimybę patraukti baudžiamojon atsakomybėn bet kokio amžiaus asmenį¹⁴⁵. Iš kelių valstijų, kuriose minimalus baudžiamosios atsakomybės amžius yra nustatytas – Šiaurės Karolina turi žemiausią – 7 metų baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą, o Viskonsinas – aukščiausią 10 metų baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą¹⁴⁶.

Taigi išanalizuotose valstybėse išžaginimo subjektu, išskyrus Rusiją, gali būti tiek vyras, tiek moteris. Valstybėse, kuriose išžaginimas yra suvokiamas kaip išimtinai natūralus vaginalinis lytinis aktas, nusikalstamos veikos subjektas gali būti tik priešingos lyties nei nukentėjusiojo, asmuo, išskyrus bendrininkavimą. Nusikalstamos veikos subjektu gali būti pripažįstamas tik pakaltinamas ar ribotai pakaltinamas asmuo, sulaukęs atitinkamo baudžiamosios atsakomybės amžiaus. Vokietijoje prie būtinųjų požymių yra priskiriama asmens branda, kaip savarankiška bei atskira baudžiamosios atsakomybės galimumo sąlyga. Aptartose valstybėse baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos yra nevienodos ir varijuoja tarp 7 ir 18 metų amžiaus. Išimtai daugelyje JAV valstijų minimalus amžius išvis nėra nustatytas. Be to, baudžiamosios atsakomybės subjektu, analogiškai kaip ir LR BK gali būti bendrininkai bei juridinis asmuo (išskyrus Rusiją).

3.2. Išžaginimo subjektyvioji pusė

Baudžiamosios teisės mokslo teorijoje yra išskiriamos dvi pagrindinės kaltės formos – tyčia ir neatsargumas. Kaltė - tai yra psichinis asmens santykis su daroma pavojinga veika ir jos padariniais. Lietuvos Respublikos BK numato, jog asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, jeigu jis šią veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo. Nesant atitinkamos kaltės formos negali būti sprendžiama dėl nusikalstamos veikos subjekto baudžiamosios atsakomybės atsiradimo. Kitas svarbus aspektas yra tas, jog dėl asmens kaltumo sprendžiama remiantis tik asmenine kalte. Asmuo negali būti atsakingas baudžiamąja teisine prasme dėl kito asmens padarytos nusikalstamos veikos. Išžaginimo sudėties prasme reikšminga yra tyčios kaltės forma. Lietuvos baudžiamasis įstatymas išskiria du tyčios porūšius: tiesioginę bei netiesioginę tyčią. Remiantis BK 15 str. pažymėtina, jog tiesiogine tyčia yra laikomas veikimas arba neveikimas kai asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir nori tokiu būdu veikti, be to numato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti žalingi padariniai, numatyti baudžiamajame įstatyme bei tų padarinių nori.

¹⁴⁵CIPRIANI, Don. *Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility*. Ashgate: A Global Perspective, 2009, p. 221, 222.

¹⁴⁶ *Ibid.*, p. 219, 220.

Netiesioginė tyčia yra tuo atveju, kai nusikalstamos veikos subjektas suvokia pavojingą daromos veikos pobūdį, numato, jog dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti LR BK numatyti padariniai, ir nors jų nenori, tačiau savo veiksmais sąmoningai leidžia jiems atsirasti. Be kita ko, atskirais atvejais yra išskiriama afektinė tyčia. Afektas paprastai yra sąlygotas psichikos sutrikimo, kurį sukelia atitinkami dirgikliai, išoriniai veiksniai, kurių pagrindu susiformuoja sprendimas padaryti nusikaltimą¹⁴⁷. Be jokios abejonės kalbant apie išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtį, sudėtinga įsivaizduoti afektinės tyčios galimybę, tačiau visais atvejais turi būti įsitikinta, jog asmuo padaręs nusikalstamą veiką atitinka anksčiau minėtus subjektui būdingus požymius. Be kita ko yra pažymėtina, jog tyčia gali būti tiek iš anksto suplanuota, tiek staiga kilusi. Tyčios atsiradimo momentas yra svarbus nusikalstamos veikos kvalifikavimui bei baudžiamosios atsakomybės atsiradimui. Baudžiamosios teisės doktrinoje pripažįstama, jog nusikalstamos veikos padarymas paprastai susideda iš trijų etapų: rengimosi, pasikėsinimo padaryti nusikalstamą veiką bei jos užbaigimas, t.y. visų būtinų, nusikalstamos veikos sudėties dispozicijoje numatytų, veiksmų atlikimas. Kaip jau minėta, išžaginimas yra priskirtinas prie sunkių nusikaltimų. Kvalifikuota išžaginimo sudėtis – prie labai sunkių nusikaltimų. Kaip antai LR BK 21 str. numato, jog asmuo atsako už rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Taigi šiuo atveju svarbu yra atriboti rengimosi veiksmus. Paprastai tai būna veiksmai susiję su priemonių ar įrankių nusikaltimui padaryti suieškojimas, pritaikymas, veikimo plano sudarymas, bendrininkų telkimas arba kitoks tyčinis nusikaltimo padarymą lengvinančių sąlygų sudarymas.

Tyčia gali būti tiek apibrėžta, tiek neapibrėžta. Baudžiamosios teisės doktrinoje, taip pat teismų praktikoje apibrėžta tyčia suprantama kaip atvejai, kai asmuo daro nusikalstamą veiką suvokdamas visus jos objektyvius požymius, numatytus baudžiamojo įstatymo dispozicijoje (t. y. suvokdamas jo pavojingumą), numatydamas jos padarinius ir siekdamas „vieno konkretaus rezultato“, kitaip tariant, siekdamas „konkrečiai kokybiškai apibrėžtų padarinių“. Tyčios apibrėžtumą paprastai iškalbingai liudija objektyvus veikos kryptingumas, kai veikos padarymo būdas iš esmės šalina kitų galimų padarinių atsiradimo galimybę¹⁴⁸. Priešingai neapibrėžta tyčia yra tuo atveju, kai kaltininkas numato galimus padarinius, tačiau jam nesvarbu, kokie iš tų padarinių kils, bet kokiu atveju jis pasieks savo tikslą ir bet koks padarinys jį tenkins. Išžaginimo nusikalstamos veikos prasme tyčios apibrėžtumas neturi jokios reikšmės, kadangi nusikalstamos veikos sudėtis yra formalioji

¹⁴⁷ PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius:Justitia, 2006. p. 372.

¹⁴⁸ BIKELIS, Skirmantas. Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 11 (113), p. 29.

ir bet kokie galimi padariniai veikos kvalifikavimui reikšmės neturi. Išžaginimas yra padaromas tik tiesiogine tyčia, kadangi šio nusikaltimo sudėtis yra formalioji. Kaltininkas visais atvejais suvokia, kad lytiškai santykiuoti su asmeniu jis nori prieš partnerio valią, be jo sutikimo ir pasiekia tai panaudodamas fizinį ar psichinį smurtą, kitaip atimdamas galimybę priešintis arba pasinaudodamas bejėgiška aukos būkle¹⁴⁹. Teismai, vertindami padarytas veikas, turėtų labai kruopščiai išanalizuoti ir atsargiai vertinti situacijas, kai lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas vyko tarp anksčiau pažįstamų asmenų. Nustatinėdami asmens kaltę, teismai turi atsižvelgti į santykių tarp kaltininko ir nukentėjusiojo pobūdį, ankstesnį lytinių santykių tarp šių asmenų buvimą, nukentėjusiojo pasipriešinimo pobūdį, kaltininko veiksmų siekiant lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo pobūdį¹⁵⁰.

Nusikalstamos veikos motyvas nurodo kodėl buvo padarytas atitinkamas nusikaltimas, o tikslai – ko kaltininkas siekė darydamas konkrečią veiką. Išžaginimo motyvai ir tikslai gali būti įvairūs: negatyvūs (dėl pavydo, keršto ir pan.), neutralūs (atliekant mokslinį eksperimentą) arba altruistiniai (pasiaukojant kitų žmonių naudai), ir reikšmės veikos kvalifikavimui neturi. Motyvu gali būti ne tik siekis patenkinti seksualinį poreikį, bet ir kerštas, noras pažeminti žmogų, priversti santuokai ir pan.¹⁵¹. Taigi paprastai išžaginimui yra būdingi negatyvūs motyvai, siekiant patenkinti savo lytinius poreikius. Asmenų, darančių išžaginimus, tipas yra gana savotiškas. Dėl tam tikrų savo asmeninių savybių, taip pat pasireiškiant vienokiems ar kitokiems lytiniais bei psichiniams nukrypimams, šie asmenys dažnai tokius nusikaltimus padaro jau ne pirmą kartą. Daugeliui tokių asmenų būdingos tokios asmeninės savybės kaip šiurkštumas, ciniškumas, agresyvumas, žiaurumas, polinkis į sadizmą, dauguma iš jų yra degraduojančios asmenybės, tokių asmenų požiūris į lytinius santykius yra labai primityvus. Didelei daliai iš jų būdingas teistumas už lytinius nusikaltimus¹⁵².

Užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai numato iš esmės panašią išžaginimo subjektyviųjų požymių sampratą. Lenkijos, Rusijos, Latvijos, Estijos, Norvegijos,

¹⁴⁹ ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004, p. 182.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, 2005, nr. 22.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² MATULIENĖ, Snieguolė, *et. al.* In *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 501.

Vokietijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos bei JAV baudžiamieji įstatymai numato, jog išžaginimas irgi gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia. Vokietijos BK atskirai numato sąlygą kai dėl neatsargumo sukeliama asmens mirtis, kuris buvo išžagintas. Taigi Vokietijoje kvalifikuotas išžaginimas gali būti padaromas ir esant mišriai kaltės formai, kai veikos atžvilgiu yra nustatoma nusikalstamos veikos subjekto tyčia, o padarinių – neatsargumas. Didžiosios Britanijos baudžiamosios teisės moksle analizuojant kaltininko tyčią nepakanka nustatyti vien to fakto, jog išžaginimo veiksmai buvo padaryti tyčia, be kita ko, turi būti nustatyta, jog be jokių abejonių jis suvokė bei žinojo nukentėjusiojo asmens sutikimo nebuvimą¹⁵³. Ši aplinkybė yra priskirtina labiau prie objektyviųjų požymių, tačiau analizuojama atsižvelgiant ir į subjektyviuosius veikos padarymo požymius. Visais atvejais turi būti atsižvelgiama į aplinkybių visumą. Be jokios abejonės taip pat turi būti atsižvelgiama į kaltininko asmenines savybes, kaip antai jeigu kaltininkas yra aklas ar neįgalus, netgi esant atliktam lytiniam aktui, nepakanka teigti, jog buvo padarytas išžaginimas. Tačiau tokie atvejai yra labiau kaip reta išimtis iš taisyklės. Be to apie tyčios buvimą ar nebuvimą negali būti sprendžiama analizuojant vien nukentėjusiojo asmens objektyvias ar subjektyvias savybes, pvz. jeigu nukentėjusioji yra iššaukiančiai apsirengusi. Vien pagal tokias aplinkybes negalima teigti, jog nukentėjusioji išreiškė sutikimą ir kaltininko tyčios padaryti išžaginimą nebuvo¹⁵⁴.

Taigi išanalizavus Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus išžaginimas gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia (išskyrus Vokietiją). Nusikaltimo padarymo motyvai gali būti įvairūs ir reikšmės nusikalstamos veikos padarymui neturi. Sprendžiant dėl asmens kaltės turi būti atsižvelgiama į objektyviųjų bei subjektyviųjų požymių visumą. Tik kaltas asmuo gali būti nusikalstamos veikos subjektu ir tik tas, kuris asmeniškai padarė nusikalstamą veiką.

¹⁵³ CARD, CROSS, JONES. *Criminal law*. Oxford: Oxford University press, 2012, p. 344.

¹⁵⁴ *Ibid.*

4. Išžaginimą kvalifikuojantys požymiai Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose.

Baudžiamajame įstatyme numatyta išžaginimo nusikalstamos veikos pagrindinė sudėtis yra tik pamatinė sudėties požymių visuma. Be visų minėtų požymių priklausomai nuo veikos pavojingumo bei veikslių pobūdžio nusikalstama veika gali būti laikoma kvalifikuota. Kvalifikuota bei itin kvalifikuota nusikalstamos veikos sudėtis be bendrųjų požymių numato veikos pavojingumą didinančius požymius. Visais atvejais asmens veikoje įžvelgus kvalifikuotos nusikalstamos veikos sudėties požymį, veika yra laikoma labiau pavojingu bei žalingu poelgiu. Šiuo atveju pažymėtina, jog pagrindinė išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtis yra bendroji norma. Atitinkamai kvalifikuota nusikalstamos veikos sudėtis yra specialioji norma, kuri turi taikymo pirmenybę prieš pagrindinę nusikalstamos veikos sudėtį. Tuo tarpu jeigu asmens padarytoje veikoje yra keli išžaginimą kvalifikuojantys požymiai, veika kvalifikuojama pagal BK 149 str. dalį, numatančią patį sunkiausią kvalifikuojantį požymį¹⁵⁵. Be kita ko, išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtis nenumato privilegijuojančių veikos požymių, t.y. veikos pavojingumą mažinančių aplinkybių.

Remiantis LR BK 149 str. 2, 3 bei 4 dalimis, kvalifikuotu išžaginimu yra laikomas: bendrininkų grupės padarytas išžaginimas, nepilnamečio asmens išžaginimas bei mažamečio asmens išžaginimas.

Bendrininkų grupės padarytas išžaginimas. Bendrininkų grupe yra tada, kai išžaginant susitarę dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra išžaginimo vykdytojai. Ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių baudžiamosios teisės literatūroje teigiama, jog vykdytoju laikomas asmuo, „betarpiškai“ padaręs nusikalstamą veiką, t. y. tiesiogiai įvykdęs bendros veikos sudėtį ir pasiekęs bendrai siektą nusikalstamų padarinių¹⁵⁶. Lietuvoje, priešingai nei Jungtinėje Karalystėje, yra įtvirtintas bendrininkų aksesoriškumas, kuris reiškia, jog nuo vykdytojo atliktų veikslių priklauso ir kitų bendrininkų baudžiamosios atsakomybės turinys, išskyrus vykdytojo veikslių ekscesą bei specialaus subjekto požymius atitinkantį asmenį¹⁵⁷. Bendrininkavimu turi būti pripažįstami ir tie atvejai, kai išžaginimas yra padaromas su ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu asmeniu, tačiau turint pakankamai

¹⁵⁵ ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004, p. 183.

¹⁵⁶ BUDVYTIS, Giedrius. Bendrininkų rūšys ir jų atribojimo problemos teismų praktikoje. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, Nr. 4 (2), p. 647.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 648.

duomenų apie tokio asmens dalyvavimą nusikalstamoje veikoje, jo pakaltinamumą, amžių, susitarimą su kitais bendrininkais bei tyčios turinį¹⁵⁸.

Teismų praktikoje išžaginimo vykdytoju yra laikomas asmuo: a) kuris naudojo prievartą ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju; b) kuris tik naudojo fizinį ar psichinį smurtą, pasireiškiantį grasinimu tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, bet pats lytiškai nesantykiavo su nukentėjusiuoju, o lytiškai santykiavo kitas su juo buvęs bendrininkas; c) kuris nenaudojo nei fizinio, nei psichinio smurto, tačiau kitiems bendrininkams palaužus nukentėjusiojo asmens valią bei pasipriešinimą, su nukentėjusiuoju lytiškai santykiavo; d) kuris organizavo, sukurstė ar padėjo daryti išžaginimą asmeniui, kuris dėl amžiaus ar psichinės būklės neatsako pagal LR BK; e) kuris savo buvimu padėjo palaužti nukentėjusiojo asmens valią.

Be kita ko vykdytojas turi būti aiškiai atribojamas nuo kitų bendrininkų rūšių. Didžiausia problema teismų praktikoje iškyla atribojant nusikalstamos veikos vykdytoją bei padėjėją. Šiuo atveju turi būti pasitelkiamas objektyvusis bei subjektyvusis atribojimo kriterijai. Objektyvųjų kriterijų sudaro bendrininko veiksmų pobūdis, teismų praktikoje vadinamas „būtinąja pagalba“, kuris reiškia, jog bendrininko atlikti veiksmai turi būti būtini. Toks vykdytojas nors tiesiogiai ir neatlieka sudėtyje aprašytų veiksmų, bet tuo pačiu metu būdamas kartu su kitais vykdytojais nusikalstamos veikos darymo vietoje, suteikia jiems būtiną pagalbą. Bei subjektyvusis kriterijus – nusikalstamos veikos subjekto tyčios kryptingumo, tikslų bei motyvų analizė, pasireiškianti tuo, kad turi būti nustatyta, jog toks vykdytojas suvokia nusikaltimo padarymą kaip savo veiksmų rezultatą¹⁵⁹.

Kaip antai teismų praktikoje bendrininkų grupės padarytu išžaginimu yra laikomas toks atvejis: D. K. nuteistas už tai, veikdamas bendrininkų grupėje kartu su T. K., panaudodami fizinį smurtą nukentėjusiosios E. T. atžvilgiu, t. y. D. K. sudavus vieną kartą ranka nukentėjusiajai E. T. į nosį ir atėmus iš pastarosios mobiliojo ryšio telefoną, kad ji negalėtų prisišaukti pagalbos, T. K. vairuojamu automobiliu prievarta nusivežė nukentėjusiąją į mišką, kur T. K. ir D. K. įspyrė nukentėjusiajai į įvairias kūno vietas ne mažiau kaip du kartus bei pagrasino, kad E. T. atsisakius su jais lytiškai santykiuoti bei tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu, ji bus paskandinta šalia esančiame tvenkinyje ir išžaginta dešimties nepažįstamų vaikinų, tokiu būdu palaužus nukentėjusiosios valią, T. K. atliko vieną prievartinį lytinį aktą automobilyje su E. T. prieš jos valią, t. y. ją išžagino. D. K., tęsdamas nusikalstamą veiką, išlipus nukentėjusiajai E. T. iš automobilio,

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. sausio mėn. 6 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje L. P. pagal BK 25 str. 2 d. ir BK 182 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-P-9/2009.

¹⁵⁹ *Ibid.* p. 651, 652.

miške, paėmęs E. T. už plaukų ir palenkęs jos galvą prie savo lytinio organo, tenkino savo lytinę aistrą oraliniu būdu su E. T. prieš jos valią, t. y. ją seksualiai prievartavo. Seksualiai išprievartavęs nukentėjusiąją E. T., D. K., toje pačioje vietoje ir tuo pačiu metu atliko vieną prievartinį lytinį aktą su gulinčia ant žemės E. T. prieš jos valią, t. y. ją išžagino¹⁶⁰. Be kita ko išžaginimas gali būti padaromas ir kitomis bendrininkavimo formomis. Išžaginimas padarytas organizuotos grupės, kvalifikuojamas tik pagal BK 149 str. 2 d., neatsižvelgiant į konkretaus bendrininko vaidmenį padarant nusikaltimą. Išžaginimas, padarytas nusikalstamo susivienijimo, kvalifikuojamas pagal BK 249 str. ir pagal BK 149 str. 2 d.¹⁶¹.

Kiti išžaginimą kvalifikuojantys požymiai apibūdina nukentėjusįjį, t.y. nepilnametystę ir mažametystę. Nepilnamečio, 14-18 metų amžiaus, ar mažamečio iki 14 metų mažiaus, asmens išžaginimo atveju, reikia nustatyti, kad kaltininkas suvokė, jog nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis. Šie kvalifikuojantys požymiai yra inkriminuojami ir tada, jeigu jis nors ir nežinojo ir nesuvokė, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis, bet pagal bylos aplinkybes, nukentėjusiojo fizinius duomenis ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo tai suvokti. Be to mažamečio asmens amžius nulemia ir jo bejėgišką būklę, kas reiškia, jog lytinis santykiavimas su mažamečiu asmeniu (net ir esant jo sutikimui), paprastai buvo ir yra traktuojami kaip išžaginimas¹⁶². Lytinis santykiavimas su mažamečiu asmeniu paprastai vertinamas kaip pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, išskyrus atvejus, kai nukentėjusysis, duodamas sutikimą tokiems santykiams, pagal savo išsivystymą suvokė daromų su juo veiksmų esmę arba tie veiksmai įvyko mažamečio asmens (nukentėjusiojo) iniciatyva.¹⁶³ Kai lytiškai santykiaujama ar lytinė aistra tenkinama su mažamečiu jo sutikimu, ir teismas, įvertinęs to asmens psichinę ir socialinę brandą, padarė išvadą, kad sutikimas yra sąmoningas ir duotas suvokiant su juo daromų veiksmų pobūdį ir esmę, yra kvalifikuojami pagal BK 153 straipsnį¹⁶⁴ kaip mažamečio asmens tvirkinimas¹⁶⁵. Baudžiamosios teisės mokslininkų A. Abramavičiaus ir

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. birželio mėn. 27 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje D. K. pagal BK 149 str. 2 dalį ir BK 150 str. 2 dalį, bylos Nr. 2K-437/2006.

¹⁶¹ FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al. Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 157.

¹⁶² ABRAMAVIČIUS, Armanas, ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*, 2008, Nr. 66 (1), p. 12.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 6 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje M. M. pagal BK 153 str., bylos Nr. 2K-527/2011.

¹⁶⁴ Pagal dabartinį Lietuvos Respublikos BK 153 str. – jaunesnio negu 16 metų amžiaus asmens tvirkinimas.

¹⁶⁵ *Ibid.*, p. 13.

G. Švedo nuomone šias problemas galima išspręsti numatant baudžiamąją atsakomybę už savanorišką lytinį santykiavimą ar kitokį lytinės aistros tenkinimą su 15 ar 16 metų amžiaus nesulaukusių asmeniu, nesant išžaginimo ar seksualinio prievartavimo požymių, išskyrus santuokinį lytinį santykiavimą, panaudojant apgaulę, padarant rimtą žalą tokio asmens interesams, neatsargiai klystant dėl nepilnamečio amžiaus ir pan.¹⁶⁶.

Išžaginimą kvalifikuojančio požymio nesuvokimas nepašalina asmens kaltės ir baudžiamosios atsakomybės už išžaginimą. Jei kaltininkas darydamas išžaginimą nesuvokė bendrininkų grupės, nukentėjusiojo nepilnametystės ar mažametystės požymio, šis požymis negali būti jam inkriminuotas, jei dėl to nėra jo kaltės. Tačiau jei asmuo nesuvokė, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis, tačiau pagal bylos aplinkybes, nukentėjusiojo fizinius duomenis ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo tai suvokti kaltininko veika kvalifikuojama pagal BK 149 straipsnio 3 ar 4 dalį¹⁶⁷. Iš esmės LAT įtvirtino neatsargios kaltės galimybę išžaginimo sudėtyje, kadangi formuluotė „turėjo ir galėjo suprasti“ yra būdinga neatsargumo kaltės formai. Tačiau negalima teigti, jog išžaginimas gali būti padaromas neatsargiai. Šiuo atveju paminėtina Lenkijos mokslininkų formuluotė – mažamečio išžaginimas, kaltininkui nežinant apie jo mažametystę, yra padaromas tik tiesiogine tyčia, tačiau su nevisišku aplinkybių suvokimu. Asmuo vis tiek suvokia, jog gali žaginti nepilnametį asmenį¹⁶⁸. Toks mažametystės kriterijus yra nustatomas labiau objektyviųjų aplinkybių (amžiaus) suvokimo nustatymui ir negali būti pagrindas teigti, jog išžaginimas gali būti padaromas ir neatsargiai.

Kai kurių užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai numato aibę išžaginimą kvalifikuojančių požymių. Lenkijos BK 197 str. 3 d. numato išžaginimą kvalifikuojančius požymius: išžaginimas padarytas bendrininkų grupės, jaunesnio negu 15 metų mažamečio asmens išžaginimas, brolio, sesers, vaiko, palikuonio, globotinio ar asmens, priklausančio nuo kaltininko, išžaginimas bei BK 197 str. 4 d. jeigu išžaginimas yra padaromas itin žiauriai.

Latvijos BK 159 str. 2 d. numato bendrininkų grupės padarytą išžaginimą kaip kvalifikuojantį požymį bei mažamečio asmens išžaginimą, BK 159 str. 3 d. – nepilnamečio asmens išžaginimą arba išžaginimą, sukėlusių sunkius padarinius.

Estijos BK 141 str. 2 dalyje numatyti tokie kvalifikuojantys požymiai: jaunesnio negu 18 metų amžiaus asmens išžaginimas, bendrininkų grupės padarytas išžaginimas, be to

¹⁶⁶ *Ibid.* p. 13, 17.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ RAGLEWSKI, Janusz. *Prawo karne – czesc szczegolna. Komentarz. T.2, WYD. 2.* Karkow: Zakamycze, 2006, p. 10.

išžaginis, sukėles sunkius padarinius nukentėjusiojo asmens sveikatai, sukėles nukentėjusiojo mirtį, arba išžaginis privedęs prie savižudybės ar pasikėsimo nusizudyti, bei išžaginis padarytas asmens anksčiau nuteisto už nusikalstamą veiką seksualinio apsisprendimo laisvei.

Rusijos BK 131 str. 2 d. numato bendrininkų grupės padarytą išžaginimą, išžaginimą grasinant nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą, išžaginimą itin žiauriai elgiantis su nukentėjusiaja arba kitu asmeniu, kvalifikuojančiu požymiu yra susargdinimas venerine liga, Rusijos BK 131 str. 3 d. - nepilnametės išžaginis, išžaginis sukėles sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo, susargdinimas ŽIV infekcija arba išžaginis sukėles kitokius sunkius padarinius, Rusijos BK 131 str. 4 d. – išžaginis sukėles neatsargų gyvybės atėmimą arba mažametės iki 14 metų amžiaus išžaginis, bei Rusijos BK 131 str. 5 d. – už mažametės išžaginimą, jeigu išžaginimą padarė asmuo anksčiau teistas pagal Rusijos BK 131 str. 4 d. b) punktą.

Norvegijos BK 192 str. numato lytinį santykiavimą vaginaliniu būdu kaip kvalifikuojantį požymį, taip pat atvejus kai kaltininkas sukėlė nukentėjusiojo asmens bejėgišką būklę, išžaginis padarytas dviejų ar daugiau asmenų bendrai, išžaginis itin žiauriai ar skausmingai, kvalifikuojančiu požymiu yra laikomas ankstesnis teistumas už išžaginimą. Be to kvalifikuotas išžaginis yra tada, jei sukėlė nukentėjusiojo asmens mirtį ar sunkų sveikatos sutrikdymą.

Vokietijos BK 177 str. 2 d. – išžaginis padarytas bendrininkų grupės, išžaginis turint ar panaudojant ginklą ar kitokį pavojingą instrumentą, turint ar panaudojant įrankį, specialiai pritaikytą nukentėjusiojo pasipriešinimui įveikti, nukentėjusiojo asmens palikimas pavojingoje situacijoje be pagalbos gresiant sunkiam sveikatos sutrikdymui, sunkiai sužeidžiant nukentėjusįjį arba sukeltiant mirties grėsmę.

JAV kodekso 920 skyriaus 120 str. 2 d. – bejėgiškos būklės asmens išžaginis, arba išžaginis panaudojant psichotropinę ar kitokią apsvaigimą sukeliančią medžiagą nukentėjusiojo atžvilgiu.

Taigi išanalizavus Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus dažniausi išžaginimą kvalifikuojantys požymiai yra: bendrininkaujant padarytas išžaginis bei asmens iki 18 metų (mažamečio ir/ar nepilnamečio) išžaginis. Ne mažą analizuotų užsienio valstybių dalis numato išžaginimą itin žiauriai ar itin skausmingu būdu bei išžaginimą, sukėlusį sunkius padarinius, kurie paprastai pasireiškia sunkiu sveikatos sutrikdymu arba susargdinimu. Be to nei vienam iš analizuotų baudžiamųjų įstatymų nėra numatyta išžaginimo privilegijuotos nusikalstamos veikos sudėties.

Išvados ir pasiūlymai

1. Išžaginimo kriminalizavimo užuomazgos siekia laikotarpį, kai buvo priimti pirmieji žmonijos teisės šaltiniai: Hamurapio teisyne bei Babilono teisės šaltiniai. Išžaginimas, kaip nusikaltimas žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, Lietuvoje atsirado daug vėliau lyginant su turtinio pobūdžio nusikaltimais.
2. Išžaginimas yra suprantamas kaip prievartinis, smurtinio pobūdžio lytinis santykiavimas prieš nukentėjusiojo asmens valią. Be to išžaginimas gali būti laikomas nusikaltimu žmoniškumui ar karo nusikaltimu, jeigu atitinka šiems nusikaltimams būdingus būtinuosius požymius.
3. Išžaginimo sąvoka, Lietuvos ir analizuotų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, kaip ir daugumos baudžiamosios teisės normų sąvoka, labiausiai priklauso nuo valstybės moralinių, kultūrinių, religinių bei politinių pažiūrų. Rytų Europos bei postsovietinėms valstybėms labiau yra būdingas išžaginimo suvokimas kaip natūralaus, tradicinio lytinio akto atlikimas prievartiniu būdu, o Vakarų Europos bei anglosaksų valstybėms yra labiau būdinga neišskirti šių dviejų nusikaltimų ir laikyti juos vienu nusikaltimu.
4. Pagrindiniu ir tiesioginiu išžaginimo objektu visose valstybėse yra pripažįstama žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė bei mažamečio asmens neliečiamumas. Rusijoje pagrindiniu ir tiesioginiu išžaginimo objektu yra laikoma moters seksualinio apsisprendimo laisvė bei mažametės, nepilnametės ar bejėgiškos būklės asmens seksualinis neliečiamumas. Kai kurios valstybės pagrindiniu išžaginimo objektu pripažįsta abstrakčius teisinius gėrius – moralę (Latvija), dorovę (Lenkija) bei sąžiningumą (Jungtinė Karalystė ir JAV).
5. Nukentėjusiuoju nuo šio nusikaltimo gali būti tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties gyvas žmogus, nepriklausomai nuo amžiaus, socialinės padėties ar ryšio tarp nusikalstamos veikos subjekto ir nukentėjusiojo, išskyrus Rusiją.
6. Lytinis santykiavimas kaip išžaginimo objektyviosios pusės elementas pagal dabartinį Lietuvos BK 149 str. yra suprantamas kaip vaginalinis lytinis santykiavimas, o kai kuriose kitose aptartose valstybėse (Lenkijoje, Vokietijoje, Norvegijoje, Prancūzijoje, Estijoje ir kt.) yra suprantamas kaip apimantis lytinės aistros tenkinimo veiksmus analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu.
7. Atsižvelgiant į kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus tikslinga apjungti išžaginimo bei seksualinio prievartavimo nusikalstamų veikų sudėtis į vieną

alternatyviais veiksmais apibrėžtą sudėtį bei išžaginimu laikyti šių nusikaltimų objektyviają pusę sudarančius veiksmus. Medicinos požiūriu lytinis santykiavimas gali būti suprantamas kaip reprodukcinę ir (arba) lytinės aistros tenkinimo funkciją atliekančiu veiksmu. Tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo pagrindinis tikslas yra siekis patenkinti lytinę aistrą, o ne pratęsti giminę. Be to lytinis santykiavimas analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu gali sukelti analogiškai sunkius bei pavojingus padarinius nukentėjusiojo sveikatai, garbei, orumui bei laisvei.

8. Išžaginimas yra laikomas baigtu nusikaltimu nuo lytinio santykiavimo pradžios nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas pabaigė lytinį aktą, taipogi, nepriklausomai nuo kilusių padarinių.
9. Didžiąjai daliai aptartų valstybių yra būdingi vienodi bendrieji išžaginimą kvalifikuojantys požymiai: mažamečio ar nepilnamečio asmens išžaginimas bei bendrininkaujant padarytas išžaginimas. Norvegijoje kvalifikuotu išžaginimo požymiu yra laikomas prievartinis, smurtinis vaginalinis lytinis aktas. Lenkijoje bei Vokietijoje bejėgiškos būklės asmens išžaginimas yra laikomas atskiru nusikaltimu, dėl jo neatitikimo išžaginimo objektyviajai pusei.
10. Atlikta Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų analizė parodė, kad išžaginimas gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia. Lietuvoje bei visose aptartose valstybėse išžaginimo motyvai ir tikslai gali būti įvairūs bei reikšmės veikos kvalifikavimui neturi.

Šaltinių sąrašas

Norminė literatūra:

Lietuvos teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33–1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74–2262.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89–2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.
6. Tarybos 2003 m. gruodžio 22 d. pamatinis sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija, Nr. 2004/68/TVR.
7. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1961, Nr. 18-148.
8. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 52-2357.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 150¹ straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 77-2961.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140, 145, 148, 149, 150, 151, 165 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3772.

Užsienio valstybių teisės norminiai aktai:

1. Kodeks karny Rzeczpospolitej Polskiej. *ISAP*, 1997, Nr. 88, poz. 553.
2. Уголовный кодекс Российской Федерации. Элит, Москва, 2006.
3. The Swedish penal code. Stockholm, 1990.
4. Criminal code of the Republic of Latvia, Riga, 2006.
5. Sexual Offences Act. UK, 2003.
6. Criminal code of the French Republic. Paris, 2002.

7. Criminal code of the Kingdom of Norway. Oslo, 1994.
8. УГОЛОВНЫЙ кодекс Эстонии. RTI, 2001.
9. German criminal code. *Federal Law Gazette* I p 3799, 2013.
10. United States Code. *Legal Information Institute*, 2011.
11. Youth Courts Law. Juris GmbH: Saarbrücken, 2014.
12. Criminal Procedure (Scotland) Act, Sections 41 and 41A(1)-(2).

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004.
2. ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et. al.* In *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
3. ABRAMAVIČIUS, Armanas, *et al.* In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2009.
4. ABRAMAVIČIUS, Armanas, ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*, 2008, Nr. 66 (1).
5. ALIUKONIENĖ, Rita. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 (87).
6. ANDRIULIS, Vytautas., MAKSIMAITIS, Mindaugas., *et. al.* *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
7. APANA VIČIUS, Martynas, PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius, 1980.
8. APANA VIČIUS, Martynas, PAVILONIS, Vladas. *Nusikaltimų kvalifikavimo procesas ir jų atribojimas*. Vilnius, 1983.
9. BELIŪNAS, Egidijus, *et. al.* In *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Mintis, Vilnius, 1989.
10. BIKELIS, Skirmantas. Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 11 (113).
11. BUDVYTIS, Giedrius. Bendrininkų rūšys ir jų atribojimo problemos teismų praktikoje. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, Nr. 4 (2).
12. FEDOSIUKAS, Olegas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001. t. 21(13).
13. FEDOSIUKAS, Olegas, *et. al.* In *Lietuvos baudžiamoji teisė specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013.

14. GRUODYTĖ, Edita., Žižienė, S. Juridinis asmuo – nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui subjektas. *Jurisprudencija*, 2009, 2(2).
15. JOVAIŠAS, Karolis. Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. *Teisės problemos*, 1997. Nr.2.
16. MARCINAUSKAITĖ, Renata. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2008, Nr.11(113).
17. KAVOLIS, Martynas. *Baudžiamasis Statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas, 1934.
18. KLIMKA, Audrius, et. al. In *Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatingoji dalis*. Vilnius; Mintis, 1974.
19. MATULIENĖ, Snieguolė, et. al. In *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
20. MIKELĖNAS, Valentinas, et al. In *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
21. MILINIS, Albertas, et al. Probleminiai žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos klausimo aspektai nužudymo kontekste. *Jurisprudencija*, 2011.
22. NEVERA, Andrius. Nusikalstamų veikų daugeto formos ir jų reikšmė baudmės skyrimui pagal naująjį Baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2003, 45(37).
23. NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
24. PĖSTININKAS, Audrius. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius, 1984.
25. PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006.
26. SAKALAUSKAS, Gintautas. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prasmė. *Teisės problemos*, 2013, Nr. 3(81).
27. USELĖ, Laura, DOBRYNINA, Margarita. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2012.
28. VANSEVIČIUS, Stasys. *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais*. Vilnius: Justitia, 1996.
29. VERŠEKYS, Paulius. *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Daktaro disertacija, 2013.

30. BAGGISH, Michael. *Atlas of pelvic anatomy and gynecologic surgery*. PA: Elsevier, 2016.
31. BODIAT, Aneesa *et. al.* *Character evidence in rape trials. A Comparative Study of Rape Shield Laws and the Admissibility of Character Evidence in Rape Cases*. London: Thomson Reuters Foundation, 2015.
32. CARD, CROSS, JONES. *Criminal law*. Oxford: Oxford University press, 2012.
33. CIPRIANI, Don. *Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility. Ashgate: A Global Perspective*, 2009.
34. EMBER, CAROL R. *Encyclopedia of sex and gender. Men and women in the World's cultures*. New York:Kluwer academic/planum publishers, 2004
35. MAIER, Nicole Brigitte. THE CRIME OF RAPE UNDER THE ROME STATUTE OF THE ICC: with a special emphasis on the jurisprudence of the Ad Hoc Criminal Tribunals. Legal perspectives on gender and sexual equality. *Amsterdam law forum*, Nr. 3(2), 2011.
36. MALTI-DOUGLAS, Fedwa. *Encyclopedia of Sex and Gender*. Macmillan Reference, Detroit, 2007.
37. SMITH, Marril D. *Encyclopedia of rape*. Westport, Connecticut, London: Greenwood press, 2004.
38. TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process*. Second ed. Oxford: Oxford university press, 2000.
39. YOUNGER, John. *Sex in the Ancient World from A to Z*. New York: Routledge, 2005.
40. WELCH, J. Mason. Rape and sexual assault. *BMJ*: 334(7604), 2007.
41. БЕЗВЕРХОВ, Артур. О некоторых вопросах квалификации насильственных преступлений против половой неприкосновенности и половой свободы личности. *Уголовное право*, Nr. 5, 2014.
42. ДЪЯКОВ, Сергей, *et. al.* *Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. 4-е издание, переработанное и дополненное*. Москва: Юриспруденция, 2016.
43. GORAL, Roman. *Kodeks karny (praktyczny komentarz)*. Warszawa, 1997.
44. KRAJEWSKI, Radoslaw. Zgwałcenie osoby trudniacej się prostytutką. *Ius Novum*, 2012.
45. RAGLEWSKI, Janusz. *Prawo karne – czesc szregolna. Komentarz. T.2, WYD. 2*. Karkow: Zakamycze, 2006.

Teismų praktika:

Lietuvos teismų praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje SÖDERMAN v. Sweden (2013), HUDOC, Nr. 5786/08.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje Y. v. Slovenia (2015), HUDOC, Nr. 41107/10.
3. International Criminal Court. The Explanatory Note of the Rome Statute. Elements of Crimes. Hague: *International Criminal Court*, 2011.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, 2005, nr. 22.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2001 m. birželio mėn. 5 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje A. Ž. pagal BK 104 str., bylos Nr. 2K-538/2001, kat. S-2.1.1.2.4.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. birželio mėn. 27 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje D. K. pagal BK 149 str. 2 dalį ir BK 150 str. 2 dalį, bylos Nr. 2K-437/2006, kat. 1.1.8.10.1.2.7.2.1.2.7.4 (S).
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gegužės mėn. 15 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje N.G. pagal BK 149 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-359/2007, kat. 1.2.7.1. (S).
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 2 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje A. Š. ir K. R. pagal BK 149 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-580/2007, kat. 1.2.7.1. (S).
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. sausio mėn. 6 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje L. P. pagal BK 25 str. 2 dalį ir BK 182 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-P-9/2009, kat. 1.1.4.4.1;1.1.4.5.1. (S).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 6 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje M. M. pagal BK 153 str., bylos Nr. 2K-527/2011, kat. 1.2.7.1.2.3. 1.2.7.6; 1.2.7.4. (S).
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 20 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje A. N. pagal BK 149 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-591/2011, kat. 1.2.7.1.1; 1.2.7.2.1; 1.2.8.2.1. (N).

12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio mėn. 20 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje A. B. pagal BK 149 str. 4 dalį ir BK 150 str. 4 dalį, bylos Nr. 2K-583/2012, kat. 1.2.7.1.2.3; 1.2.7.2.2.3. (N).
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės mėn. 28 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje L. B. ir Ž. M. pagal BK 149 str. 2 dalį ir BK 180 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K- 293/2013, kat. 1.1.8.1.1; 1.2.7.1.2.1; 2.1.7.4; 2.3.4.6; 2.4.6.4.2; 2.4.7.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio mėn. 10 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje V. T. pagal BK BK 149 str. 3 dalį, 150 str. 3 dalį, bylos Nr. 2K-293/2014, kat. 1.2.7.1.2.2; 1.2.7.2.2.2; 1.2.7.3; 2.4.6.2.1. (S).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio mėn. 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje G. M. pagal BK 149 str. 1 dalį ir BK 150 str. 1 dalį, bylos Nr. 2K-538/2014, kat. 2.1.3.8; 2.2.1.3. (S).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio mėn. 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje G. S. A. L. ir R. P. pagal BK 149 str. 2 dalį, bylos Nr. 2K-317-303/2016, kat. 1.1.8.1.1; 1.1.8.13; 2.1.7.4; 2.1.16.1.5. (S).

Rusijos Federacijos teismų praktika:

1. Бюллетень Верховного Суда. *ВВС РФ*, 2008. Nr. 5.

Santrauka

Šiame darbe yra išanalizuota išžaginimo nusikalstamos veikos sudėtis Lietuvos bei užsienio valstybių (Lenkijos, Latvijos, Rusijos, Estijos, Norvegijos, Vokietijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų) baudžiamuosiuose įstatymuose.

Visų pirma darbe yra analizuojama išžaginimo nusikaltimo istorinė raida bei samprata. Pagrindinis dėmesys yra skiriamas išžaginimo požymių kaitai visuose Lietuvos valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose bei šio nusikaltimo sampratai pirmuose žmonijos teisės šaltiniuose. Tokiu būdu istoriniu aspektu yra apžvelgiama šio nusikaltimo sampratos bei požymių dinamika ir universalumas.

Didžiausia magistro darbo dalis yra skirta išžaginimo objektyviosios pusės požymių analizei, kuriai pasitelkiami aktualūs Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai, teismų praktika bei teisės doktrina. Be to darbe pateikiami šio nusikaltimo kvalifikavimo probleminiai aspektai, susiję su išžaginimo objekto identifikavimu, nukentėjusiojo nuo šio nusikaltimo nustatymu, lytinio santykiavimo turinio apibrėžimu, šio nusikaltimo baigtinumo momento nustatymu bei išžaginimo subjekto ir subjektyviosios pusės identifikavimu.

Darbo pabaigoje suformuluotos išvados ir tam tikri pasiūlymai dėl išžaginimo sampratos tobulinimo Lietuvos Respublikoje.

Summary

Analysis of *Corpus Delicti* of Rape under the Criminal Law of Lithuania and Foreign Countries

This thesis analyses the composition of criminal offence of rape in the criminal law of Lithuania and other countries (Poland, Latvia, Russia, Estonia, Norway, Germany, France, The United Kingdom and The United States).

Firstly, the research analyses the historical development and notion of the crime of rape. Most attention is paid to the characteristic changes of rape in Lithuanian criminal law as well as the understanding of this crime in the mankind's first sources of law. This way the research historically reviews the perception and characteristics of this crime together with their dynamics and universality.

The most substantial part of the thesis is dedicated to the analysis of the characteristics of the objective side of rape, for which the research relies on the criminal law, case law and legal doctrine of Lithuania and other countries. In addition, the thesis presents the problematic aspects of the qualification of the crime, related to the identification of the victim of rape, the definition of the content of the sexual act, identification of the finality of the crime as well as determining the subjective side of rape.

At the end of the thesis the conclusions were formulated together with specific proposals for the improvement to the approach of rape crime in Lithuania.